

Univerzita Palackého v Olomouci
Právnická fakulta

Pavčina Klimánková

Procesní zvláštnosti řízení o rozvod manželství

Diplomová práce

Olomouc 2012

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala své vedoucí diplomové práce JUDr. Renátě Šínové, Ph.D. za její přístup a mnoho cenných a podnětných rad.

Obsah

Poděkování	2
Obsah	3
Seznam použitých zkratk	5
Prohlášení o původnosti práce	6
Úvod	7
Úvaha nad povahou rozvodového řízení	11
Procesní úprava v kontextu řízení o rozvod manželství	15
<i>Instituty imanentní spornému řízení ve světle rozvodu</i>	<i>15</i>
Žaloba o rozvod manželství	15
Zaplacení soudního poplatku	20
Účastenství a instituty s ním související	22
Příslušnost soudu	28
Ne bis in idem	29
Zvláštní podmínka rozvodového řízení dle ustanovení § 176 o. s. ř.	31
<i>Vlastní průběh řízení</i>	<i>32</i>
Příprava jednání a koncentrace	32
Nařízení jednání a aplikace § 115a o. s. ř.	33
Klid řízení	35
Dokazování v řízení o rozvod	36
Náhrada nákladů řízení § 144 a násl. o. s. ř.	38
Rozhodnutí ve věci	39
<i>Náprava vadných rozhodnutí</i>	<i>41</i>
Řádné opravné prostředky	41
Mimořádné opravné prostředky	44
Závěr	46
Použitá literatura	49
<i>Monografie</i>	<i>49</i>
<i>Odborné články</i>	<i>50</i>

<i>Právní předpisy</i>	51
<i>Soudní judikatura</i>	51
<i>Internetové zdroje</i>	52
Shrnutí (Summary)	53
<i>Procesní zvláštnosti řízení o rozvod manželství</i>	53
<i>The procedural specifics of the divorce proceedings</i>	53
Seznam klíčových slov v českém a anglickém jazyce	54
<i>Klíčová slova v českém jazyce</i>	54
<i>Key words in English</i>	54

Seznam použitých zkratek

O. s. ř.	Zák. č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů
ZoR	Zák. č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů
OZ	Zák. č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů
ZSP	Zák. č. 257/1992 Sb., o soudních poplatcích za řízení u Nejvyššího soudu České a Slovenské Federativní Republiky a u vojenských soudů
EvOb	Zák. č. 133/2000 Sb., o evidenci obyvatel, ve znění pozdějších předpisů

Prohlášení o původnosti práce

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma - Procesní zvláštnosti řízení o rozvod manželství - vypracovala samostatně a citovala jsem všechny použité zdroje.

V.....dne.....

Podpis autora textu

Úvod

Rodinné právo je odvětvím, které se dotýká života každého z nás. Stejně jako je součástí každodenního života svatba a narození dítěte, stal se každodenní součástí života bohužel také rozvod manželství. Argumentem, který mě vede k tomuto závěru, je míra rozvodovosti v ČR, která dle českého statistického úřadu činí k roku 2008 již téměř 50 %. Tímto byla překonána do té doby nejvyšší hodnota z roku 2004, která činila 49,3 %. V číslech to potom znamená 31 300 schválených návrhů na rozvod.¹

Dle současné právní úpravy je jediným způsobem ukončení manželství za života obou manželů rozvod.

Zákonodárce si vždy uvědomoval specifický charakter tohoto řízení, a to již v době rakousko-uherské monarchie². S přijetím zák. č. 113/1895 ř. z., civilního řádu soudního, bylo vydáno také nařízení č. 283/1897 ř. z., o řízení ve sporných věcech manželských. Toto nařízení stanovovalo specifická pravidla pro řízení o rozvod od stolu a lože³ s tím, že obecně platil civilní řád soudní. Tato úprava byla po vzniku samostatné Československé republiky převzata v původním znění. Nicméně události roku 1948 vedly k jejímu zrušení a vtělení do zák. č. 142/1950 Sb., o řízení ve věcech občanskoprávních, se zachováním zvláštních pravidel pro rozvodové řízení v samostatné části tohoto zákona. V roce 1964 byla úprava řízení v civilním právu procesním sjednocena bez rozlišení řízení sporných a nesporných. Celistvý text úpravy řízení ve věcech manželských už přijat nebyl. Jeho pozůstatky byly zachovány ve formě odchylek od relevantních ustanovení o. s. ř.⁴ Tato procesní úprava se změnami, které byly odrazem nové politické situace po roce 1989, se zachovala do současnosti. V hmotném právu rodinném proběhla zákonem č. 81/1998 Sb. velká novela zákona č. 94/1963, o rodině, která však svůj procesně právní odraz dodnes, téměř 15 let po této novele, stále nenašla⁵. Tento stav je oprávněně předmětem kritiky odborné veřejnosti, navzdory tomu, že mezery v úpravě byly zaplněny soudní judikaturou.⁶

¹ *Rozvodovost* [online]. Český statistický úřad, 2008 [cit. 28. února 2012]. Dostupné na: <<http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/rozvodovost>>.

² Srov. např. Dvorský dekret 1595/1819 Soud., ze dne 23. srpna 1819

³ ...a dále pro neplatnost a rozlukou manželství.

⁴ Důvodem pro tento počín byla snaha socialistického státu odůvodnit ingerence i do řízení, jejichž předmětem byly soukromoprávní vztahy. Nicméně zvláštní charakter řízení ve věcech manželských nebylo možno popřít zcela.

⁵ Srov. ŠÍNOVÁ, Renáta. Procesní zvláštnosti řízení o rozvod manželství. In FOGAŠ, Lubomír a kol. *Občianske právo - miesto a význam diela profesorov Plankovcov*. Bratislava: Vydavateľské oddelenie Právnické fakulty Univerzity Komenského, 2009. s. 199-201.

⁶ Srov. např. WINTEROVÁ, Alena. Sporné a nesporné řízení ve věcech rodinného práva – Pohled Aleny Winterové. In ŠÍNOVÁ, Renáta a kol. *Řízení ve věcech rodinněprávních v České republice, Slovenské republice a Německu a jejich aktuální problémy: jak rozvodové řízení probíhá, majetkové vztahy a jejich vypořádání, komu*

Rozvodové řízení je v současném českém právním prostředí upraveno v zákoně č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, v. z. p. p. Platí pro něj pravidla klasického řízení sporného s odchylkami od jednotlivých ustanovení, která odrážejí specifika řízení o rozvod manželství.

Pro svou diplomovou práci jsem si vybrala téma „Procesní zvláštnosti řízení o rozvod manželství“, protože se domnívám, že současná koncepce procesně právní úprava řízení o rozvod skýtá, vzhledem k výše načrtnutému vývoji, nejednu možnost k zamyšlení nad současným stavem, jeho problematickými místy a případnou změnou do budoucna.

Jádrem této práce je zamyšlení nad specifiky procesní úpravy řízení o rozvod. Otázka, kterou si pokládám, je, zda by do budoucna nebylo vhodné a užitečné, jak pro přehlednost, tak pro praktičnost, jít cestou samostatné úpravy řízení o rozvod, nebo zda je současný stav dostačující a zavedení samostatného řízení pro jeho odlišnosti od běžného řízení sporného by bylo nadbytečné, ne-li nevhodné.

Přestože nosné úvahy této práce jsou zaměřeny na úpravu jako celek, je k dosažení vytýčeného cíle této práce nutné analyzovat jednotlivé instituty řízení o rozvod a jejich problematické aspekty. Až následnou syntézou dosaženého poznání lze dojít k výsledku hypotézy této práce. Ráda bych proto postihla podrobně úpravu každého relevantního institutu zvlášť, s akcentem na problematické body a jejich řešení, a vyvodila z těchto částečných závěrů odpovědi na předestřené otázky.

Procesní úprava řízení o rozvod je neoddělitelně spjata s úpravou hmotněprávní, obsaženou v zákoně o rodině. Nicméně vzhledem k tomu, že ambicí této práce není postihnout hmotněprávní úpravu rozvodu, dovoluji si v tomto směru odkázat na aktuální znění zák. č. 64/1963 Sb., o rodině. To ovšem neznamená, že tato úprava problematické aspekty neobsahuje⁷.

svěřit dítě, výše výživného na dítě. Praha: Leges, 2010, 35-36 s.; dále série článků J. Haderky publikovaných v časopise Právní praxe v roce 1998 v číslech 6, 7, 8, 9 a 10 apod.

⁷ Vzhledem k rozsahu problematiky, uvádím pro ilustraci jen několik otázek vyvstávajících nad hmotněprávní úpravou rozvodu. ZoR rozlišuje rozvod dle § 24, § 24a a § 24b. V případě rozvodu dle § 24 ZoR soud může manželství rozvést, pokud je tak hluboce a trvale rozvráceno, že nelze očekávat obnovení manželského soužití, bere při tom v úvahu příčiny rozvratu. K rozvodu dle § 24a soud přistoupí, pokud manželství trvalo alespoň jeden rok, manželé spolu nejméně šest měsíců nežijí a k návrhu na rozvod se druhý z manželů připojí, současně musí být připojeny písemné smlouvy ohledně vypořádání společného majetku, bydlení a vyživovací povinnosti mezi manžely pro dobu po rozvodu a dále pravomocné rozhodnutí soudu o schválení dohody o úpravě poměrů nezletilých dětí pro dobu po rozvodu vydané v řízení dle § 176 o. s. ř. Rozvod dle § 24b ZoR bývá označován jako rozvod s tvrdostní klauzulí, neboť se jedná o zpřísnění podmínek rozvodu v případě, že nastanou zákonem stanovené předpoklady. Podstatou je, že soud manželství nerozvede, pokud se manžel, který návrh na rozvod nepodal, převážně nepodílel na porušení manželských povinností a byla by mu rozvodem způsobena zvlášť závažná újma, pokud mimořádné okolnosti svědčí ve prospěch zachování manželství. Nicméně pokud manželé spolu již 3 roky nežijí, soud manželství rozvede navzdory § 24b ZoR, pokud jsou splněny podmínky ustanovení § 24 ZoR. Hmotněprávní úpravou rozvodu jsou také výrazně chráněny zájmy nezletilých dětí. Jednak relativním zákazem rozvodu dle § 25 ZoR, jednak absolutním zákazem rozvodu dle § 24 odst. 2 ZoR. Tyto zákazy platí jak pro rozvod dle § 24, tak dle § 24a ZoR. Relativní podmínka rozvodu v případě § 24a ZoR je však lehce

Tato práce je strukturována do kapitol a podkapitol. Co se týká bližších informací ohledně obsahu, dovoluji si odkázat na první kapitolu - Obsah.

Pro dosažení výsledků této práce jsem při definování a zpracovávání jednotlivých institutů řízení o rozvod využila gramatický, slovní, teleologický a logický výklad a také metodu analýzy. Tuto metodu jsem použila také při extrakci výjimek platných pro rozvod z relevantních ustanovení o. s. ř. V závěru při vyvozování výsledků a odpovědí na hypotézy této práce bylo v neposlední řadě použito metody syntézy.

Pro získání vědomostního pozadí jsem využila vědeckých prací zkušených odborníků zabývajících se touto problematikou, odborných článků pojednávajících o relevantních problémech na poli právní úpravy zveřejněných v odborných časopisech jakými jsou např.

modifikována. V případě rozvodu dle § 24 tak soud musí vyčkat právní moci rozhodnutí soudu o úpravě poměrů nezletilých dětí pro dobu po rozvodu, v případě rozvodu dle § 24a soud musí vyčkat na právní moc rozhodnutí soudu o schválení dohody rodičů o úpravě poměrů nezletilých dětí pro dobu po rozvodu. Jak jedno, tak druhé z uvedených rozhodnutí však musí být vydáno v řízení dle § 176 o. s. ř. Jeden z problémů lze spatřovat již v tomto bodě. Mezi právní mocí rozhodnutí dle § 176 o. s. ř. a právní mocí rozhodnutí o rozvodu manželství může uplynout dlouhá doba, během které může dojít k podstatné změně poměrů ovlivňujících důvody úpravy poměrů nezletilých dětí pro dobu po rozvodu a původní úprava poměrů tak už nebude opodstatněná. Zákon také absentuje úpravu postupu pro situaci, je-li podána žaloba na rozvod manželství, zda je možné podat žalobu o rozvod s návrhem na zahájení řízení dle § 176 o. s. ř. jedním podáním, nebo zda je nutné učinit podání dvě ve správném chronologickém pořadí [srov. NYKODÝM, Jiří. Novela zákona o rodině (zák. č. 91/1998 Sb. zák.). *Bulletin advokacie*, 1998, č. 8, s. 12). Myslím si, že vzhledem ke znění zákona lze dovodit, že řízení mohou probíhat současně. Pouze konečná pravomocná rozhodnutí v těchto řízeních musí dostát dané posloupnosti. Další otázka spočívá v tom, zda je soud žalobou o rozvod manželství dle § 24a ZoR vázán. V případě, že by tímto návrhem vázán byl a nedošlo by ke splnění všech podmínek pro rozvod dle § 24a ZoR, musel by soud žalobu zamítnout. V případě, že by však vázán nebyl, mohl by v řízení pokračovat, nicméně nadále již podle § 24 ZoR (srov. např. HADERKA, Jiří. K některým dalším poznatkům z aplikace § 24a zákona o rodině. *Právní praxe*, 1999, č. 9, str. 593.). Odpověď možno hledat v judikatuře soudů, která (např. rozsudek okresního soudu ze dne 29. března 1999, sp. zn. 23 C 21/99) uvádí, že se jedná o dva rozlišné návrhy a že soud ex offio při nedostatku předpokladů dle § 24a ZoR nemůže rozhodnout dle § 24 ZoR. Dalším problematickým bodem je samotné označení rozvodu dle § 24a ZoR. Je označován jako rozvod nesporný, smluvený či zjednodušený (srov. např. HRUŠÁKOVÁ, Milana, NOVÁK, Tomáš. Tzv. nesporný (smluvený) rozvod a mediace. *Bulletin advokacie*. 1999, č. 5, s. 29.), rozvod dohodou, konsensuální rozvod, bez zjišťování příčin rozvratu (srov. např. HADERKA, Jiří. K některým dalším poznatkům z aplikace § 24a zákona o rodině. *Právní praxe*, 1999, č. 9, str. 592.) apod. Mnohá z těchto označení jsou nepřesná, neboť ačkoli podstata rozvodu dle § 24a ZoR spočívá v tom, že se manželé musejí dohodnout, řízení probíhá cestou řízení sporného a dohoda musí být schválena soudem. Jako nejpřesnější proto na základě výše uvedeného shledávám označení „rozvod dle § 24a“, nebo „rozvod bez zjišťování příčin rozvratu“. V neposlední řadě vyvstává problém nejednoznačnosti zákona v případě domněnky dle § 24a ZoR. Vzniká otázka, zda se v příp. rozvodu dle § 24a ZoR jedná o domněnku vyvratitelnou či nevyvratitelnou. Názory teorie nejsou v tomto případě konzistentní. Srov. např. HADERKA, Jiří. K čemu vede nedokonalá právní úprava u § 24a zákona o rodině. *Právní praxe*. 1999, č. 6), který uvádí, že se jedná o domněnku vyvratitelnou protidůkazem. Naproti tomu stojí např. HRUŠÁKOVÁ, Milana. *Zákon o rodině: Komentář*. Praha: C. H. Beck, 2009, str. 79. Uvádí názor, že se jedná o domněnku nevyvratitelnou, neboť zákon nepřipouští důkaz opaku. Osobně se přikláním k druhé z uvedených teorií. Důvodem je, že ukázala-li se domněnka nevyvratitelná nesprávnou, nelze ji již zvrátit a stává se tak právní fikcí. V řízení o rozvod, ač by se domněnka dle § 24a ZoR ukázala nepravdivou, není možné podat návrh na obnovu (viz kapitola Mimořádné opravné prostředky). Dá se tedy říci, že se domněnka stává fikcí, což podporuje teorii domněnky nevyvratitelné. Co se týče dalších z této úpravy vzniklých otazníků, dovoluji si s ohledem na nedostatek prostoru v této práci odkázat na aktuální právní úpravu zákona o rodině a relevantní literaturu.

Právní rozhledy, Bulletin advokacie, Právo a rodina a další. Využila jsem také aktuální soudní judikaturu k příslušným ustanovením o. s. ř. a další právní předpisy zásadní pro zpracování této práce.

Při shromažďování literatury a informací pro tuto práci jsem se, na rozdíl od mnohých prací pojednávajících o hmotněprávní úpravě rozvodu, nesetkala s ucelenou prací většího rozsahu týkající se výlučně procesní úpravy. Domnívám se, že tento prostor do budoucna skýtá možnosti pro poměrně širokou vědeckou činnost.

Tato práce je zpracována dle právního stavu ke dni 31. března 2012.

Úvaha nad povahou rozvodového řízení

To, zda se v případě rozvodového řízení jedná o řízení sporné, či nesporné, není zcela jednoznačné. Myslím si, že je tomu tak zejména proto, že rozvodové řízení je vedeno a je v něm rozhodováno podle pravidel platných pro sporné řízení, nicméně mnohé z institutů civilního práva jsou vzhledem k charakteristickým potřebám rozvodového řízení mnohdy upraveny do forem, které jsou typické pro řízení nesporné. Navzdory tomu, že převážná část literatury má za to, že se jedná o řízení sporné⁸, situace dle mého názoru není tak jednoznačná.

Abych se mohla pokusit podřadit tento institut do kategorie řízení sporných, či nesporných, je primárně nutné vytýčit samotné rozdíly mezi těmito druhy řízení. Četnost pokusů právních odborníků k nalezení stoprocentně platného hlediska pro rozlišení řízení sporného a nesporného byla vysoká. Autoři těchto snah⁹ jej spatřovali např. v rozlišování mezi prevencí a represí, nebo podle toho, zda je soukromé právo ochraňováno nebo zakládáno. Jiní poté v návaznosti na toto kritérium podle toho, zda je vydáno deklaratorní nebo konstitutivní rozhodnutí. I navzdory tomu, že rozdíl mezi řízením sporným a nesporným je nepopíratelný¹⁰, se jednotné hodnotící kritérium najít nepodařilo.¹¹

Z tohoto důvodu nauka přistoupila k hledání více možných aspektů, na základě kterých je možné tyto druhy nalézacího řízení odlišit a které se vzájemně podporují a doplňují.¹²

Vzhledem k obecně uznávanému názoru lze říci, že řízení sporné má represivní charakter směřující k ochraně již porušeného práva, jeho předmětem je spor, řízení je zahajováno výlučně na návrh budoucího účastníka řízení, pro účastníky je typické postavení odpůrců a možnost disponovat řízením nebo jeho předmětem a také dochází k odlišnému uplatňování zásad (např. dispoziční, projednací) než v řízení nesporném (např. z. oficiality a

⁸ Srov. např. WINTEROVÁ, Alena. K charakteru rodinněprávních řízení. In ŠÍNOVÁ, Renáta a kol. *Řízení ve věcech rodinně právních v České republice, Slovenské republice a Německu a jejich aktuální problémy*. Praha: Leges, 2010, s. 33; dále HRUŠÁKOVÁ, Milana, NOVÁK, Tomáš. Tzv. nesporný (smluvený) rozvod a mediace. *Bulletin advokacie*, 1999, č. 5, s. 29-35.

⁹ Srov. např. ŠTAJGR, František. *Některé teoretické otázky civilního práva procesního*. Acta Universitas Carolinae, 1969. Dále ZOULÍK, František. *Řízení sporné a nesporné jako druhy civilního procesu*. Praha: Academia, 1969. HORA, Václav. *Civilní právo procesní. I. Díl*. Praha: Všeherd, 1922. FIALA, Josef. *Historický vývoj některých procesních principů, zásad a institutů civilního procesu*. Praha: Acta universitas Carolinae, 1974. STEINER, Vilém. *Základní otázky občanského práva procesního*. Praha: Academia, 1981, atp.

¹⁰ např. STAVINHOHOVA, Jaruška, HLAVSA, Petr. *Civilní proces a organizace soudnictví*. Brno: Doplněk, 2003. Druhy civilního procesu, s. 153-155.

¹¹ WINTEROVÁ, Alena. K charakteru rodinněprávních řízení. In ŠÍNOVÁ, Renáta a kol. *Řízení ve věcech rodinně právních v České republice, Slovenské republice a Německu a jejich aktuální problémy*. Praha: Leges, 2010, s. 29-33.

¹² Tamtéž, str. 32.

vyhledávací).¹³ Naproti tomu v řízení nesporném dochází k preventivní úpravě právních poměrů účastníků, kteří jako odpůrci nefigurují. Nicméně jasně definovanou dělicí čáru se najít nepodařilo¹⁴.

Jak již bylo řečeno, některá pravidla sporného řízení jsou modifikována pro potřeby řízení o rozvod. Není žádný důvod tyto odchylky vyloučit. Některé z nich nevyvolávají žádné pochybnosti o úmyslu zákonodárce, např. § 88 písm. a) o. s. ř.¹⁵ Naproti tomu v mnohých jiných případech na základě těchto výjimek vyvstávají otázky nad samotnou povahou řízení.

Pro příklad lze uvést situaci týkající se využití zásady vyšetřovací v civilním procesu. Zákonodárce vymezuje řízení, v nichž se tato zásada uplatní v § 120 odst. 2 o. s. ř., a ačkoli mezi tato řízení není řízení o rozvod zařazeno, v § 131 odst. 1 o. s. ř. dává zákonodárce soudu možnost v případě řízení o rozvod předvolat účastníka k výslechu, a to i bez jeho souhlasu. Je nutné položit si otázku, zda se uplatní zásada vyšetřovací i zde, či nikoli. A v případě že ano, svědčí to o nesporné povaze rozvodového řízení? Domnívám se, že se zásada vyšetřovací jako vůdčí zásada neuplatní, neboť by to v úvahách vedených ad absurdum znamenalo, že soud je povinen např. vyslýchat sousedy, zda se manželé doma skutečně hádají a zda náhodou neví, jak dlouho spolu intimně nežijí.

Řízení o rozvod je možné zahájit jen a pouze k žalobě jednoho z účastníků¹⁶. Je uplatňována zejména zásada dispoziční, kontradiktornosti a projednací. Zásada projednací, kdy se účastník výslovně domáhá ochrany svých subjektivních práv a oprávněných zájmů, umožňuje soudu projednat pouze skutečnosti, které jsou stranami předloženy, tzn. soud nevyvíjí vlastní iniciativu k opatrování důkazů a zjišťování skutkového stavu (jak je tomu u zásady vyšetřovací).¹⁷ Odpovědnost za dostatečné zjištění skutkového stavu tak nesou účastníci. V návaznosti na to obsahuje občanský soudní řád instituty povinnosti tvrzení, povinnosti důkazní a jim odpovídající břemena. Je čistě věcí žalobce, resp. žalovaného, zda prokáže existenci hlubokého a trvalého rozvratu, resp. zda prokáže skutečnosti vedoucí

¹³ Srov. např. ŠTAJGR, František. *Některé otázky civilního práva procesního*. Praha: Acta Universitatis Carolinae, 1969. Dále např. STAVINHOVA, Jaruška, HLAVSA, Petr. *Civilní proces a organizace soudnictví*. Brno: Doplněk, 2003, apod.

¹⁴ Srov. např. SVOBODA, Karel. Zamyšlení nad povahou řízení o rozvod manželství. *Jurisprudence*, 2011, č. 2.

¹⁵ WINTEROVÁ, Alena. K charakteru rodinněprávních řízení. In ŠÍNOVÁ, Renáta a kol. *Řízení ve věcech rodinně právních v České republice, Slovenské republice a Německu a jejich aktuální problémy*. Praha: Leges, 2010, s. 34.

¹⁶ A contrario § 81 o. s. ř. – smí soud i bez návrhu zahájit řízení ve věcech péče o nezletilé, řízení o vyslovení přípustnosti převzetí nebo držení v ústavu zdravotnické péče, řízení o způsobilosti k právním úkonům, řízení opatrovnické, řízení o prohlášení za mrtvého, řízení o dědictví, řízení o určení, zda tu manželství je či není, a další řízení, kde to připouští zákon.

¹⁷ STAVINHOVA, Jaruška, HLAVSA, Petr. *Civilní proces a organizace soudnictví*. Brno: Doplněk, 2003, s. 171-172.

k zamítnutí této žaloby¹⁸. Nicméně ani v řízení o rozvod, stejně jako v klasickém řízení sporném, se zásada projednací neuplatňuje ve své ryzí podobě a je místy doplněna o projevy zásady vyšetřovací.¹⁹

Hlavním rozdílem mezi řízením sporným a nesporným je průběh dokazování v rámci řízení^{20, 21}. V zájmu stručnosti bych si však v tomto bodě dovolila odkázat na kapitulu Dokazování.

Jedním z mnoha dalších problémů, které vedou k zamyšlení nad povahou rozvodového řízení, je členění rozvodu podle zákona č. 94/1963 Sb., o rodině, na rozvod dle § 24 a § 24a ZoR. V případě rozvodu dle § 24 ZoR je situace relativně jasná. Je zachována konstrukce sporného řízení, kdy jde o spor mezi manžely, kteří mají kontradiktorní postavení²². Naproti tomu rozvod dle § 24a ZoR se v mnoha bodech odlišuje. O spor mezi manžely se bezpochyby nejedná, neboť manželé musí soudu předložit mimo jiné písemné smlouvy s úředně ověřenými podpisy účastníků upravující pro dobu po tomto rozvodu vypořádání vzájemných majetkových vztahů, společného bydlení a případnou vyživovací povinnost a pravomocné rozhodnutí soudu o schválení dohody o úpravě poměrů nezletilých dětí pro dobu po rozvodu²³. Musí tak dojít ke konsensu manželů, který spor z logiky věci vylučuje. Popřeno je také kontradiktorní postavení manželů jako účastníků, vzhledem k dikci § 24a ZoR, která říká, že k žalobě se druhý manžel připojí. Účastníci se tímto úkonem postaví na stejnou stranu původně trojstranného procesně právního vztahu, typického pro sporná řízení, a nadále usilují o totéž. Drápal říká, že když ve sporném řízení nevystupují obě strany sporu, nemůže vzniknout procesně právní vztah, protože chybí jeden z jeho subjektů a řízení musí být zastaveno²⁴. Kdyby byl tento postup uplatněn také v řízení o rozvod, došlo by k situaci, kdy zákon nakazuje určitý postup (připojení se k žalobě) a současně s tímto úkonem spojuje zastavení řízení. Myslím si proto, že v tomto bodě je do budoucna nezbytné doplnit procesní úpravu o reflexi hmotněprávního institutu připojení se k žalobě o rozvod dle § 24a ZoR.

Závěrem lze říci, z výše uvedeného vyplývá, že ani mezi řízením sporným a nesporným nevede jednoznačná dělící čára, a tak ani závěr, zda rozvodové řízení jako celek je

¹⁸ SVOBODA, Karel. Zamyšlení nad povahou řízení o rozvod manželství. *Jurisprudence*. 2001, 2, s. 27-30.

¹⁹ Např. v situaci, kdy § 24 odst. 2 ZoR přikazuje soudu z úřední povinnosti zkoumat zájmy nezletilých dětí, dané zvláštními důvody.

²⁰ Op. cit. č. 18.

²¹ Vzhledem k omezenému rozsahu této práce bych si však v tomto bodě dovolila odkázat na kapitulu Dokazování.

²² Navzdory určitým specifikům, srov. např. podkapitulu Účastenství a instituty s ním související.

²³ § 24a odst. 1 písm. a) a b) zák. č. 64/1963 Sb., o rodině

²⁴ DRÁPAL, Ljubomír. BUREŠ, Jaroslav a kol. *Občanský soudní řád I, II : Komentář*. 1. vydání. Praha : C. H. Beck, 2009. § 80, s. 584.

řízením sporným, či nikoli, nelze jednoznačně učinit. Některá z ustanovení nasvědčují prvnímu závěru, jiná zase opačnému. Jednoznačně však vyplynulo, že de lege ferenda by bylo minimálně vhodné rozlišovat procesní úpravu řízení dle § 24 ZoR a dle § 24a ZoR, neboť povaha druhé ze zmíněných silně nasvědčuje řízení nespornému a uvažovat alespoň nad zvláštní úpravou řízení dle § 24a ZoR jako řízení nesporného²⁵. Tato oddělená úprava by odstranila mnoho pochybných bodů současného sporného pojetí rozvodu jako jednoho celku.

Je mnoho dalších institutů vedoucích k zamyšlení nad povahou řízení o rozvod. O těchto je pojednáno v následujících kapitolách této práce.

²⁵ Srov. tamtéž WINTEROVÁ, Alena. K charakteru rodinněprávních řízení. In ŠÍNOVÁ, Renáta a kol. *Řízení ve věcech rodinně právních v České republice, Slovenské republice a Německu a jejich aktuální problémy*. Praha: Leges, 2010, s. 35-37.

Procesní úprava v kontextu řízení o rozvod manželství

Instituty imanentní spornému řízení ve světle rozvodu

Žaloba o rozvod manželství

Řízení o rozvod je řízení návrhové. Zahajuje se žalobou, kterou je možné označit jako statusovou či o osobním stavu.²⁶ Důvod, proč nemůže soud zahájit z vlastní iniciativy, je ten, že v rozsudku se rozhoduje o čistě osobních poměrech účastníků. Nicméně existují i řízení o osobních poměrech účastníků, která soud může zahájit i z vlastního podnětu²⁷. Důvodem je, že ač se jedná o osobní poměry, je veřejným zájmem a povinností státu nastolit právní jistotu²⁸ v daném právním vztahu.

Zásadně je řízení o projednávání věcí osobního stavu řízením nesporným. Za nesporná řízení jsou dle občanského soudního řádu²⁹ považována všechna řízení, která se zahajují bez návrhu a řízení vyjmenovaná v § 120 odst. 2 (i když některá zde vymezená lze zahájit jen na návrh). Rozvodové řízení je opět výjimkou z tohoto pravidla^{30, 31}.

Žaloba o rozvod manželství musí splňovat jak obecní náležitosti³², tak náležitosti pro procesní podání dle § 79 o.s.ř.³³. Z žaloby tedy musí být patrné, kterému soudu je určena, kdo ji činí, čeho se týká a co sleduje. Jméno a příjmení obou účastníků, bydliště a případně rodná čísla jsou základní údaje nutné pro identifikaci. V případě rozvodu je nadto nutné uvést i poslední společné bydliště manželů. Jedná se o klíčovou informaci pro určení místní příslušnosti soudu.

Dále ustanovení § 79 stanovuje, že podání by mělo obsahovat vylíčení rozhodných skutečností a označení důkazů, jichž se navrhovatel dovolává. Za rozhodné skutečnosti možno

²⁶ Dle § 80 písm. a) o.s.ř. lze žalobou uplatnit, aby bylo rozhodnuto o osobním stavu. Tento druh žaloby vykazuje určitá specifika. Např. ačkoli zásadně je pravomocný rozsudek konkrétního sporu závazný pouze pro účastníky toho daného řízení (§ 159a odst. 1 o.s.ř.), je rozhodnutí o osobním stavu závazné pro všechny, erga omnes (§ 159a odst. 3 o.s.ř.).

²⁷ DRÁPAL uvádí (srov. DRÁPAL, Ljubomír. § 80. In DRÁPAL, Ljubomír, BUREŠ, Jaroslav a kol. *Občanský soudní řád I, II: Komentář*. Praha: C. H. Beck, 2009, s. 526.) např. řízení o způsobilosti k právním úkonům nebo řízení o prohlášení za mrtvého.

²⁸ Srov. čl. 2 zák. č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky, dále čl. 2 zák. č. 2/1993 Sb., Listina základních práv a svobod.

²⁹ Navzdory tomu, že pojem „nosporná řízení“ o. s. ř. neuzivá, tzn. nejedná se o pojem legální, ale pouze doktrinální. Výjimkou je § 50d o. s. ř, kde se užívá pojem „nespory“.

³⁰ Srov. HRUŠÁKOVÁ, Milana, NOVÁK, Tomáš. Tzv. nesporný (smluvený) rozvod a mediace. *Bulletin advokacie*, 1999, č. 5, s. 30. Uvádí, že řízení o rozvod je řízením sporným.

³¹ DRÁPAL, Ljubomír. § 80. DRÁPAL, Ljubomír, BUREŠ, Jaroslav a kol. *Občanský soudní řád I, II: Komentář*. Praha: C. H. Beck, 2009, s. 526.

³² § 43 o.s.ř.

³³ HADERKA, F. Jiří. Rozvod a rozvodové řízení od účinnosti zákona č. 91/1998 Sb. *Právní praxe*, 1998, č. 6, s. 349-351.

považovat uvedení data, kdy bylo manželství uzavřeno, odkdy spolu manželé fakticky nežijí atp., za důkazy pak např. oddací list.

Mezi další údaje, které je vhodné do žaloby uvést, patří např. jména a data narození společných nebo společně osvojených dětí, státní příslušnost účastníků, jména a data narození nezletilých dětí vychovávaných v manželství, datum sňatku a označení oddávajícího úřadu atp.³⁴ Tyto údaje mohou urychlit orientaci soudu v daném případě a zjednodušit postup např. při stanovování výživného.

Jestliže na soud napadla žaloba o rozvod manželství a jsou splněny všechny procesní podmínky (v případě nedostatků se soud pokusí o odstranění), soud učiní opatření, aby příslušný soud péče o nezletilé zahájil řízení směřující k vydání rozhodnutí dle § 176 o. s. ř.³⁵ Je ale přípustné, ba dokonce vhodné, aby účastníci rozvodového řízení sami podali současně s žalobou o rozvod³⁶ také návrh na úpravu poměrů nezletilých dětí pro dobu po rozvodu, (dále jen „úprava poměrů nezletilých dětí“). Vedle sebe následně probíhají dvě řízení. Řízení o úpravě poměrů nezletilých dětí je řízením nesporným a jeho konečné pravomocné rozhodnutí je nezbytným podkladem pro ukončení manželství rozvodem v řízení rozvodovém³⁷. V souhrnu to pak znamená, že tato dvě rozhodnutí jsou na sobě vzájemně závislá. Bez nabytí právní moci rozhodnutí o úpravě poměrů nezletilých dětí není možné vydat rozhodnutí o ukončení manželství rozvodem. Při pohledu z opačné strany lze říci, že účinnost prvního z uvedených rozhodnutí je podmíněna vydáním rozsudku vyslovujícím ukončení manželství rozvodem. Není-li tento vydán, účinnost rozhodnutí dle § 176 o. s. ř. vůbec nenastane.

Specifikem statusového druhu žalob je, že výsledek řízení je závazný erga omnes, tzn. pro každého (srov. 159a odst. 3 o. s. ř.³⁸). Ze zahájení řízení tímto typem žaloby vyplývá použití určitých výjimek z obecných pravidel. Příkladem lze uvést situaci, kdy v řízení zahájeném statusovou žalobou nelze vydat rozsudek pro zmeškání, stejně tak rozsudek pro uznání, je-li vydáno rozhodnutí o statusové žalobě a nabude právní moci, pak nelze podat mimořádný opravný prostředek, jako v případě žaloby na plnění atp.

³⁴ KOVÁŘOVÁ, Daniela. Jak psát žalobu o rozvod. *Právo a rodina*, 2006, č. 8, s. 1.

³⁵ HADERKA, F. Jiří. Rozvod a rozvodové řízení od účinnosti zákona č. 91/1998 Sb. *Právní praxe*, 1998, č. 6, s. 350.

³⁶ Tamtéž, s. 350. Srov. také § 25 ZoR.

³⁷ § 25 ZoR: „Manželství nelze rozvést, dokud nenabude právní moci rozhodnutí o úpravě poměrů nezletilých dětí pro dobu po rozvodu, které vydá soud v řízení podle § 176 občanského soudního řádu.“

³⁸ § 159 odst. 3 o. s. ř.: „Výrok pravomocného rozsudku, kterým bylo rozhodnuto o osobním stavu, je závazný pro každého“.

V této kapitole je nutné zmínit také institut připojení se druhého manžela k „návrhu“³⁹ na rozvod dle § 24a ZoR. Zákon o rodině, ale ani občanský soudní řád neposkytuje informace, jakým způsobem má toto připojení být provedeno.^{40, 41}

K návrhu na rozvod se druhý manžel připojí. Jedná se o jednu z podmínek, vedle povinnosti žít spolu alespoň rok, přičemž manželské soužití již netrvá minimálně šest měsíců a soudu jsou předloženy písemné smlouvy o vypořádání majetkových vztahů, společného bydlení a soudem schválená dohoda⁴² o úpravě poměrů nezletilých dětí pro dobu po rozvodu, nutných k tomu, aby mohlo být aplikováno ustanovení o rozvodu bez zjišťování příčin rozvratu (§ 24a ZoR). Procesní úprava rozvodu dle § 24a má mnoho sporných procesních aspektů (např. označení účastníků žalobce a žalovaný, navzdory jejich souladnému postupu).

V posledních letech se diskutuje o institutu „připojení se osob“ ovšem v souvislosti se skupinovými žalobami.⁴³ V případě rozvodu se však jedná o připojení se žalovaného, čímž se dostává také do postavení žalobce, tímto teoreticky dochází k popření trojstranného vztahu, který odpovídá řízení spornému⁴⁴.

Procesně podobnými instituty institutu připojení se žalovaného k žalobě jsou např. uznání nároku dle § 153a odst. 1 o. s. ř., případně soudní smír dle § 99 o. s. ř. O první případ se ale jednat nemůže, neboť uznání nároku (a následné vydání rozsudku pro uznání) je možné jen v případech, kde účastníci mohou volně disponovat svými právy. Ve druhém případě je aplikace v řízení o rozvod také vyloučena, neboť dle dikce § 99 o. s. ř. je smír možný pouze, připouští-li to povaha věci. Jde zpravidla o situace, kdy jsou „účastníci v typickém dvoustranném poměru, jestliže hmotněprávní úprava nevyklučuje, aby si mezi sebou upravili

³⁹ ZoR užívá pojem návrh, nicméně se jedná o žalobu.

⁴⁰ JONÁKOVÁ, Irena. Nesporný rozvod – procesní aspekty řízení. *Právo a rodina*, 2008, č. 8, s. 14.

⁴¹ Nedostatek procesní úpravy, která odráží hmotněprávní stav, je považován za největší problém velké novely ZoR, zák. č. 81/1998 Sb. Srov. WINTEROVÁ, Alena. K charakteru rodinněprávních řízení. In ŠÍNOVÁ, Renáta, a kol. *Řízení ve věcech rodinněprávních v České republice, Slovenské republice a Německu a jejich aktuální problémy*. Praha: Leges, 2010, s. 36. Dále např. články prof. J. Haderky v časopise *Právní praxe* v číslech 6, 7, 8 a 9/1998.

⁴² I v tomto případě (nejen u rozvodu dle § 24a, kde soud rozhoduje o poměrech nezletilých dětí) probíhá schválení dohody rodičů o úpravě poměrů k nezletilým dětem pro dobu po rozvodu v rámci řízení dle § 176 o. s. ř.

⁴³ Srov. Např. WINTEROVÁ, Alena. Hromadné žaloby (procesualistický pohled). *Bulletin advokacie*, 2008, č. 10, str. 21-27. SMOLÍK, Petr. Hromadné žaloby – současnost a výhledy české právní úpravy. *Právní fórum*, 2006, č. 11, s. 395-403.

⁴⁴ WINTEROVÁ, Alena. In WINTEROVÁ, Alena a kol. *Procesně právní vztah. Civilní právo procesní*. Praha: Lidne Praha a. s., 2008, s. 94-95.

právní vztahy dispozitivními úkony.⁴⁵ Z tohoto vyplývá, že je vyloučeno uzavřít smír mimo jiné v řízeních o osobním stavu, mezi něž rozvodové řízení bezpochyby patří (§ 80 o. s. ř.).⁴⁶

Protože se zákon k danému institutu blíže nevyjadřuje, není ani zcela jasná forma⁴⁷, jakou by připojení mělo být provedeno. Část autorů⁴⁸ se přiklání k tomu, že by souhlas žalovaného s rozvodem dle § 24a neměl být uveden v samotné žalobě. Argumentem je, že rozvod je projednáván ve sporném řízení. Na druhé straně stojí autoři⁴⁹, kteří se domnívají, že přímo žaloba o rozvod může tento souhlas obsahovat, případně tento může být odevzdán na zvláštní listině, bez ohledu na to, zda současně s podáním žaloby, či později⁵⁰. Jako protiargument může stát tvrzení, že pokud by zákonodárce chtěl, aby souhlas nemohl být vyjádřen již v žalobě, mohl a měl to stanovit. Pro druhé z výše uvedených řešení lze dále argumentovat jednak zásadou rychlosti a hospodárnosti, jednak, vzhledem k absenci důvodové zprávy k zák. č. 91/1998 Sb., odkazem na elaborát Ministerstva spravedlnosti ČR z listopadu 1997, z něhož byla ustanovení §§ 24, 24a, 24b a 25 ZoR převzata s pozměněným číslováním⁵¹. Zde se uvádí, že „prohlášení druhého manžela o tom, že se k návrhu připojuje, může být učiněno již v samotném návrhu na zahájení řízení nebo kdykoliv později“.

Osobně se také přikláním, a to vzhledem k výše uvedenému ohledně povahy rozvodového řízení dle § 24a a jeho blízkosti k řízení nespornému, k druhému z uvedených řešení, a tedy k možnosti uvést souhlas již v samotné žalobě. V opačném případě by došlo k přílišnému formalismu v rozporu se zásadami civilního procesu.

Zpětvzetí žaloby

Ustanovení § 96 o. s. ř. dává žalobci možnost vzít žalobu zpět, ačkoli řízení již probíhá. V případě, že účastníci se zpětvzetím z vážných důvodů nesouhlasí, soud rozhodne, že zpětvzetí je neúčinné (§ 96 odst. 3 o. s. ř.). Zpětvzetí je možné provést jak zčásti, tak zcela.

⁴⁵ DRÁPAL, Ljubomír. § 99. In DRÁPAL, Ljubomír, BUREŠ, Jaroslav. *Občanský soudní řád: Komentář I, II*. Praha: C. H. Beck, 2009, s. 643-647.

⁴⁶ Srov. ŠÍNOVÁ, Renáta. Procesní zvláštnosti řízení o rozvod manželství. In FOGAŠ, Lubomír a kol. *Občianske právo - miesto a význam diela profesorov Plankovcov*. Bratislava: Vydavateľské oddelenie Právnické fakulty Univerzity Komenského, 2009, s. 206.

⁴⁷ „V praxi se často stává, že rozvodové řízení je zahajováno k žalobě jednoho z manželů a teprve později, zejména pokud je soudem péče o nezletilé schválena dohoda rozvádějících rodičů...rozvod původně podle ustanovení § 24 odst. 1 se tak mění na rozvod podle § 24a.“ Srov. HRUŠÁKOVÁ, Milana a kol. *Zákon o rodině. Komentář*. Praha: C. H. Beck, 2009, s. 79.

⁴⁸ Srov. např. JONÁKOVÁ, Irena. Nesporný rozvod – procesní aspekty řízení. *Právo a rodina*, 2008, roč. 10, č. 8, s. 14

⁴⁹ Srov. např. FRANCOVÁ, Marie, DVOŘÁKOVÁ ZÁVODSKÁ, Jana. *Rozvody, rozchody a zánik partnerství*. Praha: Wolters Kulwer ČR, a. s. , 2010, s. 8.

⁵⁰ Srov. HRUŠÁKOVÁ, Milana a kol. *Zákon o rodině. Komentář*. Praha: C. H. Beck, 2009, s. 79.

⁵¹ HADERKA, F. Jiří. Rozvod a rozvodové řízení od účinnosti zákona č. 91/1998 Sb. *Právní praxe*, 1998, č. 6, s. 344-345.

Tato možnost je plně v souladu se zásadou dispoziční. Konstrukci dnešní podoby ustanovení přinesla novela č. 519/1991 Sb. Jejím cílem bylo provést změnu právní úpravy v České republice po roce 1989. Došlo jí k odstranění nedemokratických prvků úpravy, při nichž stát (soud) neúměrně zasahoval do řízení. V době před touto novelou bylo možné řízení při zpětvzetí žaloby zastavit pouze, pokud to neodporovalo zájmu společnosti. Tento typ podmínky byl typický pro socialistickou společnost.

Dnes již v souladu s demokratickými principy je pouze v rukou účastníků, zda řízení bude či nebude pokračovat. Zákon i nadále omezuje zpětvzetí podmínkou v podobě souhlasu ostatních účastníků. Zákonodárce se tímto snaží především předcházet situacím, kdy by dosavadní výsledek řízení přišel nazmar a došlo by k čerpání dalších prostředků. Pro ilustraci uvádím situaci, kdy žalobce, který v průběhu řízení vidí, že jeho žaloba bude zamítnuta, ji raději vezme zpět a následně nato podá žalobu osoba, která v předešlém řízení byla v pozici žalovaného a viděla, že má velkou šanci uspět. Je tak zahájeno nové řízení s dalšími náklady, které již byly vydány v předchozím řízení vedoucím ke stejnému výsledku. Proto znění § 96 o. s. ř. dnes vyžaduje souhlas také ostatních účastníků, kteří mohou nesouhlasit, avšak pouze z vážných důvodů. Souhlas se zpětvzetím musí udělit také žalovaný, který si nemohl vybrat, zda bude žalován, či nikoli. Má možnost ovlivnit, zda bude řízení pokračovat. Je tomu tak také proto, že zákon respektuje také zájmy žalovaného, které může na meritorním rozhodnutí mít.⁵²

Souhlasí-li účastníci se zpětvzetím a jsou-li splněny i další zákonné podmínky, soud vysloví, že zpětvzetí je účinné. V rozsahu, v němž je návrh vzat zpět, je řízení zastaveno. V případě, že je návrh vzat zpět až po vydání rozhodnutí, které však ještě nenabylo právní moci, soud v rozhodnutí o zastavení řízení rozhodne také o zrušení již vydaného rozsudku.

Rozvodové řízení je opět výjimkou z tohoto výše uvedeného pravidla. V případě rozvodu, rozhodne-li se žalobce ke zpětvzetí žaloby, není souhlas ostatních účastníků řízení nutný⁵³.

Část odborné veřejnosti⁵⁴ k této problematice uvádí, že v těchto případech není souhlas žalované strany se zpětvzetím nutný, protože se jedná o bezvýznamnou skutečnost.⁵⁵

S tímto závěrem se plně ztotožňuji, neboť podání žaloby o rozvod na soud je v případě rozvodu manželství dispozičním úkonem, který svědčí kterémukoli z účastníků (manželů).

⁵² WINTEROVÁ, Alena. In WINTEROVÁ, Alena a kol. Procesně právní vztah. *Civilní právo procesní*. Praha: Lindé Praha a. s., 2008, s. 378-379.

⁵³ Tato výjimka platí také pro další případy, např. zpětvzetí ještě před zahájením řízení apod.

⁵⁴ DRÁPAL, Ljubomír. § 96. In DRÁPAL, Ljubomír, BUREŠ, Jaroslav. *Občanský soudní řád: Komentář I, II*. Praha: C. H. Beck, 2009, s. 631.

⁵⁵ Tamtéž, s. 631.

Proto pokud by druhý účastník v postavení žalovaného se zpětvzetím žaloby nesouhlasil, neexistuje žádná procesní podmínka, která by mu bránila podat žalobu novou, kde bude vystupovat jako žalobce. Současně je v této výjimce dle mého názoru možné spatřovat snahu po zachování manželství.

Zaplacení soudního poplatku

Aby mohlo řízení proběhnout, je mimo jiné nutné zaplatit soudní poplatek. Poplatková povinnost vzniká podáním žaloby (§ 4 odst. 1 ZSP) osobě, která návrh podává, v našem případě žalobci (§ 2 odst. 1 písm. a) ZSP). Některými autory bývá zaplacení soudního poplatku přiřazováno k procesním podmínkám⁵⁶, resp. podmínkám řízení^{57, 58}.

V případě, že není poplatek zaplacen při podání žaloby, soud vyzve k dodatečnému zaplacení a poplatníka poučí o tom, že nebude-li zaplacen, bude řízení zastaveno. Není-li poplatek zaplacen ani v dodatečné lhůtě k zaplacení, soud vydá usnesení o zastavení řízení. I v této fázi má poplatník ještě možnost zvrátit rozhodnutí, zaplatí-li poplatek ve lhůtě pro odvolání proti tomuto usnesení (§ 9 ZSP). Výše uvedené neplatí, je-li poplatník od placení osvobozen.

Tento institut obsahuje zákon o soudních poplatcích ve svých ustanoveních § 11 a § 16. Je možné rozlišovat osvobození osobní (§ 11 odst. 2 ZSP) a jednak věcné (§ 11 odst. 1 ZSP). Tato osvobození vyplývají přímo ze zákona⁵⁹. Co se týká osvobození od soudních poplatků, platí, že v řízení o rozvod manželství možné je, nicméně nikoli na základě ZSP (osobní či věcné), ale na základě rozhodnutí soudu dle v 138 o.s.ř. Musí být podloženo

⁵⁶ Srov. STAVINHOVA, Jaruška, HLAVSA, Petr. Právní účinky zahájení řízení. *Civilní proces a organizace soudnictví*. Brno: Doplněk, 2003, s. 286.

⁵⁷ Pojem procesní podmínky a podmínky řízení jsou synonyma. Rozdíl je pouze v tom, že pojem podmínky řízení je pojmem legálním, je užíván občanským soudním řádem (srov. např. ustanovení § 103 o.s.ř.). Občanský soudní řád, jako kodex upravující procesní právo pro soukromoprávní vztahy, však výčet těchto podmínek nepodává. Poplatková povinnost je řešena v zákoně o soudních poplatcích. Problém, zda tato povinnost patří mezi podmínky řízení, či nikoli, je spíše teoretický. Vzhledem k tomu, že soud splnění této povinnosti zkoumá současně se splněním dalších procesních podmínek při přípravě jednání ve formální rovině (srov. DRÁPAL, Ljubomír. Příprava jednání a projednání věci samé ve sporném řízení před soudem prvního stupně po novele občanského soudního řádu. *Právní rozhledy*, 2002, č. 5 – mimořádná příloha, s. 2-3;), přikláním se k názoru, že zaplacení soudního poplatku patří mezi procesní podmínky. V návaznosti na to tomu ostatně nasvědčuje i vymezení procesních podmínek naukou jako předpokladů přípustnosti vydání meritorního rozhodnutí. Není-li zaplacen soudní poplatek, řízení neproběhne (je zastaveno dle § 9 zák. o soud. popl.), a nemůže tak být vydáno ani meritorní rozhodnutí.

⁵⁸ Blíže viz kap. Instituty imanentní spornému řízení ve světle rozvodu

⁵⁹ Osvobození ze zákona znají také další právní předpisy, např. zák. č. 119/1990 Sb., o soudní rehabilitaci, zákon. Č. 403/1990 Sb., o zmírnění následků některých majetkových křivd, zákon č. 229/1991 Sb., o úpravě vlastnických vztahů k půdě a jinému zemědělskému majetku atp. Srov. PUTNA, Mojmir. § 138 : Osvobození od soudních poplatků. In DRÁPAL, Ljubomír, BUREŠ, Jaroslav. *Občanský soudní řád: Komentář I, II*. Praha: C. H. Beck, 2009. s. 952.

nemajetností účastníka. Tímto je dodržena zásada rovnosti v případech, kdy osobě je umožněno podat žalobu a v řízení pokračovat, navzdory tomu, že nemůže zaplatit soudní poplatek, případně dostát dalším finančním povinnostem stanoveným zákonem (např. zaplacení zálohy na náklady důkazů, § 141 odst. 1 o.s.ř.). Kdyby tomu tak nebylo, šlo by o denegatio iustitiae⁶⁰. Osvobození rozhodnutím soudu dle § 138 o. s. ř. má do právní sféry účastníka širší dopad než osvobození, které poskytuje přímo právní předpis⁶¹.

Osvobození od soudních poplatků v klasickém řízení sporném je koncipováno jako osvobození od povinnosti platit náklady, nikoli od sekundární povinnosti náklady hradit. Tzn., že pokud je navrhovatel v řízení osvobozen od poplatku a soud jeho návrhu vyhověl, zaplatí poplatek (nebo jeho odpovídající část) žalovaný, nemá-li proti navrhovateli právo na náhradu nákladů řízení, nebo není-li taky od poplatku osvobozen (§ 2 odst. 3 ZSP).

V řízení o rozvod možno opět spatřovat určitou odlišnost. Spočívá v tom, že je-li v rozvodovém řízení uložena povinnost nahradit náklady řízení tomu z manželů, který byl jako navrhovatel osvobozen od soudních poplatků, nemá povinnost platit soudní poplatek ani druhý manžel, i když tento osvobozen nebyl (§ 2 odst. 3 ZSP)⁶².

Je-li tedy poplatník od poplatku osvobozen dle § 138 o.s.ř., soud o tom vydá usnesení a v řízení se pokračuje, jako by poplatek zaplacen byl. Co se týká hrazení poplatku, s tím se soud vypořádává v rozhodnutí v části o nákladech řízení.

Pro celistvost výkladu je závěrem ještě vhodné zmínit institut vrácení poplatků. Protože tato práce pojednává o procesních zvláštěnostech rozvodu, zmiňuji se záměrně o obecné úpravě vrácení poplatku jen velmi stručně.

Nastane-li situace, že je řízení zastaveno před prvním jednáním, soud vrátí z účtu soudu i zaplacený poplatek snížený o 20 %, nejméně však o 1 000 Kč. Byl-li návrh na zahájení před prvním jednáním odmítnut, soud vrátí z účtu celý zaplacený poplatek (§ 10 odst. 3 ZSP).

V řízení o rozvod je to oproti výše uvedenému jinak. Domnívám se, že jde o snahu zákonodárce podpořit zachování manželství (rodiny) a v případě, že je řízení o rozvod

⁶⁰ Odepření spravedlnosti je v právním státě, jakým je Česká republika, nepřipustné. Dodržování základních právních principů je vyžadováno nejen českým právním řádem, ale také mezinárodními smlouvami, jimiž je ČR vázána. Srov. např. Mezinárodní pakt občanských a politických práv (čl. 14 odst. 1, právo na soudní ochranu)

⁶¹ Srov. PUTNA, Mojmir. § 138. In DRÁPAL, Ljubomir, BUREŠ, Jaroslav. *Občanský soudní řád: Komentář I, II*. Praha: C. H. Beck, 2009. s. 953. „...účastník (vedlejší účastník) není povinen platit nejen soudní poplatky, ale nelze mu uložit ani povinnost složit zálohu na náklady důkazu (§ 141 odst. 1 o. s. ř.) a ani povinnost nahradit státu náklady, které platil (§ 148 odst. 1 o. s. ř.), a má právo, aby mu byl ustanoven zástupce...”

⁶² Srov. také R 87/70: „Ak bola v konaní o rozvod uložená navrhovateľovi oslobodenému od súdnych poplatkov povinnosť nahradit odporkyňi trovy konania (§ 144 o. s. p., druhá veta), nemá odporkyňa povinnosť zaplatiť súdny poplatek, ak keď sama nebola oslobodená od súdnych poplatkov.“

zastaveno, nebo byl-li vzat návrh na zahájení řízení zpět nejpozději před vydáním rozhodnutí soudem prvního stupně, vrátí soud z účtu soudu zaplacený poplatek v plné výši. Dokonce se vrací poplatek i v situaci, když žaloba o rozvod manželství byla vzata zpět až po vydání rozhodnutí, které ještě nenabylo právní moci. V tomto případě se poplatek vrací snížený na polovinu (§ 10 odst. 6 ZSP). Nicméně i tak je zde evidentní snaha motivovat účastníky (manžele) ke zvrácení rozhodnutí a k zachování manželství.

Účastenství a instituty s ním související

Způsobilost být účastníkem, její ztráta a následky

Tato způsobilost umožňuje subjektu být nositelem procesních práv a povinností při řízení.

Osoba je způsobilá být účastníkem řízení, má-li způsobilost mít práva a povinnosti nebo přiznává-li ji tuto způsobilost zákon (§ 19 o. s. ř.). Tento institut procesního práva, zvaný také procesní subjektivita, má úzkou návaznost na občanský zákoník⁶³, protože je to právě tento zákon, který vymezuje, kdy je osoba způsobilá mít práva a povinnosti (právní subjektivitu). Znamená to, že procesní subjektivita a právní subjektivita mají téměř stejný rozsah. Nicméně, procesní subjektivita je pojem širší, protože, jak je již výše zmíněno, jsou jí obdařeny i subjekty, kterým ji přiznává zákon, ačkoli hmotněprávně subjektivitu nemají. „Hmotněprávní účastenství v právním vztahu je otázkou věcné legitimace účastníka (tj. otázkou, zda účastník je nositelem práv nebo povinností vyplývajících z hmotného práva, o nichž se v řízení jedná), nikoliv podmínkou jeho účasti v řízení.“⁶⁴

Podle občanského zákoníku vzniká způsobilost fyzické osoby mít práva a povinnosti narozením a zaniká smrtí. V případě počatého dítěte to platí taktéž, narodí-li se živé⁶⁵.

V případě, že subjekt právní subjektivitu ztratí, což dle výše zmíněného znamená smrt fyzické osoby, po zahájení řízení, soud má povinnost posoudit, zda se dá v řízení pokračovat s právními (procesními) nástupci předchozího účastníka. O ztrátě způsobilosti být účastníkem řízení pojednává § 107 o. s. ř.. V jeho 5. odstavci je uvedeno, že pokud povaha věci⁶⁶

⁶³ Srov. § 7 a násl. OZ

⁶⁴ DOLEŽÍLEK, Jiří. § 19. In DRÁPAL, Ljubomír, BUREŠ, Jaroslav a kol. *Občanský soudní řád : Komentář I, II*. Praha: C. H. Beck, 2009, s. 104.

⁶⁵ Speciální úpravu nabytí subjektivity obsahuje zákoník, srov. Ustanovení § 6 a násl. zákona č. 262/2006 Sb., zákoník práce.

⁶⁶ Za povahu věci se považuje hmotněprávní povaha předmětu řízení. „V pokračování řízení brání zejména tam, kde práva a povinnosti, o něž v řízení jde, jsou vázány podle hmotného práva pouze na osobu účastníka...kde je určitá skutková podstata podle právního předpisu podmíněna existencí určitého účastníka řízení (např. při smrti

neumožňuje pokračovat s procesními nástupci, soud řízení zastaví. V řízení o rozvod manželství si žalobce, manžel, nemůže vybírat, koho bude žalovat, má-li zájem na úspěchu ve věci. Ale má pouze jednu možnost, a to žalovat druhého manžela. Z logiky věci tak vyplývá, že zemře-li jeden z manželů po zahájení řízení, před tím, než je pravomocně rozhodnuto, soud je povinen řízení zastavit.

Jde tak o další specifickou situaci v řízení o rozvod manželství. Obecná konstrukce je, že ztratí-li v klasickém řízení sporném některý z účastníků procesní subjektivitu, soud v řízení pokračuje s právními nástupci. Protože řízení o rozvod se i v tomto bodě úpravy odlišuje od klasického řízení, soud po ztrátě způsobilosti některého z účastníků řízení zastaví. Není to odůvodněno ani tak specifickostí rozvodového řízení, jako spíše povahou věci, kdy je rozhodováno o osobním stavu a kdy „smrtí účastníka řízení dochází podle hmotného práva k zániku právního vztahu, o nějž v řízení šlo“⁶⁷. Toto však neplatí bezvýhradně. I v řízeních, kde je dána takováto specifická povaha věci, je možné výjimečně pokračovat, dovoluje-li tento postup zákon. Tato situace může nastat např. v případě řízení o vyslovení neplatnosti manželství⁶⁸ nebo ve sporech o určení rodičovství⁶⁹.

Účastníci řízení

Ani rozvodové řízení se neobjede bez jednoho ze základních procesních prvků, účastníků. Občanský soudní řád zná několikero definicí. Pro řízení sporná se užívá definice první, obsažená v § 90 o. s. ř. Vymezuje účastníky jako žalobce a žalovaného a je vystavěna na formálním pojetí. Další dvě definice, obsažené v ustanovení § 94 odst. 1⁷⁰ a 2⁷¹ o. s. ř.,

vyšetřovaného v řízení o způsobilosti k právním úkonům)..., kde smrtí účastníka dochází podle hmotného práva k zániku právního vztahu, o nějž v řízení šlo (např. řízení o rozvod)..., ...kde účastník nemá žádného právního nástupce, který by převzal (mohl převzít právo nebo povinnost, o nějž v řízení jde, jako je tomu např. při zastavení dědického řízení po zemřelém účastníku řízení podle § 175 h odst. 1,2, ledaže by bylo prokázáno, že zůstavitel zanechal majetek vyšší než nepatrné hodnoty ...Srov. DRÁPAL, Ljubomír. § 107. In DRÁPAL, Ljubomír, BUREŠ, Jaroslav. *Občanský soudní řád : Komentář I, II*. Praha: C. H. Beck, 2009, s. 721.

⁶⁷ Srov. DRÁPAL, Ljubomír. § 107. In DRÁPAL, Ljubomír, BUREŠ, Jaroslav a kol. *Občanský soudní řád: Komentář I, II*. Praha: C. H. Beck, 2009, s. 721.

⁶⁸ Naproti tomu ustanovení § 16 ZoR, umožňuje v řízení o prohlášení manželství za neplatné pokračovat, zemřel-li jeden z manželů a řízení bylo zahájeno druhým z nich. Je možné pokračovat v tomto řízení také, podal-li návrh manžel, který zemřel, za předpokladu, že jeho potomci do jednoho roku od jeho smrti o pokračování požádají.

⁶⁹ Tamtéž, § 56 ZoR stanovuje, že jestliže navrhovatel v řízení o určení otcovství zemře, může pokračovat druhý, k návrhu oprávněný. Odst. 2 říká, že zemře-li v průběhu řízení muž, proti kterému návrh na určení otcovství směřuje, pokračuje soud v řízení proti opatrovníkovi, kterého ustanoví soud.

⁷⁰ Navrhovatel a ti, o jejichž právech a povinnostech má být v řízení jednáno, jde-li o řízení, které může být zahájeno i bez návrhu. Jde-li o řízení o neplatnost manželství nebo určení, zda tu manželství je, či není, jsou účastníky pouze manželé

⁷¹ Navrhovatel a ti, které zákon za účastníky označuje.

jsou aplikovatelné v nesporných řízeních. Jak druhá, tak třetí definice jsou používány pro nesporná řízení a jsou založeny na pojetí materiálním⁷².

Protože rozvodové řízení není koncipováno jako řízení zvláštní, neobsahuje úprava ani zvláštní definici účastníků. Na účastníky řízení o rozvod manželství je aplikována první definice účastníků (pro řízení sporné), kterou obsahuje ustanovení § 90 o. s. ř. Pojetí účastníků dle definice první je postaveno na procesním (formálním) principu⁷³. Aby byl výsledkem řízení rozsudek vyslovující rozvod manželství, vzhledem k povaze věci, účastníky mohou být pouze manželé. To znamená, že aktivní legitimace se v tomto případě kryje s legitimací pasivní, žalobu tak může podat kterýkoli z manželů. Záleží pouze na tom, který z manželů bude „rychlejší“. Ani jeden z manželů tak není výlučným nositelem subjektivního „práva na rozvod“.⁷⁴ Bylo-li by pojetí účastníků řízení sporného postaveno na principu hmotněprávním, nebyla by dodržena zásada hospodárnosti⁷⁵. Kdyby totiž pojetí účastníků řízení sporného bylo postaveno na hmotněprávním principu, ukázal by až výsledek řízení, zda účastníci, které vymezila žaloba, mají skutečně hmotněprávní nárok či povinnost. Bylo by pak běžným případem, že by celé řízení bylo vedeno zbytečně, protože v závěru by se zjistilo, že osoby, s nimiž bylo jednáno, nejsou účastníci, a tudíž by nebylo možné vydat ani meritorní rozhodnutí.

Malé odbočení k věcné legitimaci účastníků

Věcná legitimace je institutem, který ve své podstatě rozhoduje o tom, zda soud žalobě vyhoví, nebo ji zamítne. Spočívá v tom, že v řízení je věcně legitimován ten, kdo je podle hmotného práva skutečným nositelem tvrzeného subjektivního práva (aktivní věcná legitimace) či tvrzené subjektivní povinnosti (pasivní věcná legitimace). To znamená, že chybí-li na jedné účastnické straně věcná legitimace, soud musí žalobu zamítnout. Ne každý, kdo je účastníkem řízení (má procesní subjektivitu), je současně věcně legitimován. Je tak nutné rozlišovat věcnou legitimaci a procesní subjektivitu. V souhrnu to znamená, že žalobu

⁷² Srov. Renáta, ŠÍNOVÁ. Účastenství v řízení o rozvod manželství. In ŠÍNOVÁ, Renáta a kol. *Řízení ve věcech rodinněprávních v České republice, Slovenské republice a Německu a jejich aktuální problémy*. Praha: Leges, 2010, s. 121

⁷³ Srov. DRÁPAL, Ljubomír. § 90. In DRÁPAL, Ljubomír, BUREŠ, Jaroslav a kol. *Občanský soudní řád: Komentář I, II*. Praha: C. H. Beck, 2009, s. 585

⁷⁴ Srov. ŠÍNOVÁ, Renáta. Účastenství v řízení o rozvod manželství. *Řízení ve věcech rodinněprávních v České republice, Slovenské republice a Německu a jejich aktuální problémy*. Praha: Leges, 2010, s. 123.

⁷⁵ Podstatou této zásady je takový postup soudu, aby náklady řízení byly čím jak nejmenší a účastníci byli zatěžováni pouze v nezbytné míře. Jedná se také o to, aby řízení nebyla vedena zbytečně (k čemuž slouží zkoumání podmínek na začátku řízení), nevznikaly náklady státu. Nicméně, bylo-li by pojetí účastníků řízení sporného založeno na hmotněprávním principu, ani zkoumání podmínek by zbytečnému vedení řízení nezabránilo... Srov. WINTEROVÁ, Alena. Základní zásady civilního procesu. In WINTEROVÁ, Alena a kol. *Civilní právo procesní*. Praha: Linde Praha, a. s., 2008, s. 147.

může podat kdokoli, kdo má procesní subjektivitu, proti komukoli. To, zda uspěje, však závisí na věcné legitimaci⁷⁶.

Při pohledu zpět k účastníkům sporného řízení je žalobcem ten, kdo podává žalobu a žalovaným je ten, koho za žalovaného žalobce v žalobě označí.⁷⁷ Formulace „koho označí“ a i procesní (formální) pojetí naznačuje, že je pouze na vůli žalobce, koho bude žalovat. Smí si vybrat a není nijak omezován. Nicméně v případě rozvodového řízení možnost výběru dána není. Je-li žalobcem jeden z manželů, z logiky věci vyplývá, že žalovaným, aby byla žaloba úspěšná, může být jen a pouze druhý manžel. Lze si reálně představit, že by mohla nastat situace, kdy žalobce v žalobě o rozvod manželství označí jako žalovaného osobu, se kterou nikdy manželství neuzavřel, osobu opačného pohlaví atp., a soud, ač bude zjevné, že manžely nejsou, bude muset v řízení do určité fáze pokračovat, aby nedošlo k odepření spravedlnosti⁷⁸. V praxi soud předejde této situaci např. tím, že žalobu odmítne dle § 43 o. s. ř. pro nedoložení oddacího listu. Jedná se však jen o „berličku“ pro nepřesnost v zákoně. Není tak možné vyloučit, že by toto řízení bylo meritorně projednáváno⁷⁹. Definice účastníků dle § 90 odst. 1 o. s. ř. pak není pro rozvodové řízení plně vyhovující. Účastníci řízení o rozvod jsou totiž již předem vymezení hmotným právem.

Jak již bylo uvedeno, v řízeních o neplatnost manželství či určení, zda tu manželství je, či není, jsou zákonem za účastníky označeni manželé⁸⁰. Lze se jen dohadovat, proč toto označení není aplikováno také na účastníky rozvodu. Jedním z dalších argumentů pro označení účastníků řízení o rozvod jako manželů jsou také historické souvislosti. Tuto definici obsahoval totiž už občanský soudní řád z roku 1950 pro věci manželské⁸¹. Domnívám se proto, že by bylo vhodné účastníky o rozvod označovat jako manželé.

Další spíš pocitový problém týkající se institutu účastníků, jak jej uvádí např. M. Hrušáková⁸², je spatřován v nevhodné terminologii („žalobce“, „žalovaný“). Jsou časté případy, kdy manžel, který je druhým manželem postaven do pozice žalovaného, se cítí ukřivděn, neboť se třeba na rozvratu manželství převážně nepodílel. Bizarnost tohoto označení je ještě umocněna v případě, když se manželé rozvádí podle ustanovení § 24a ZoR.

⁷⁶ DRÁPAL, Ljubomír. § 90. In DRÁPAL, Ljubomír, BUREŠ, Jaroslav. *Občanský soudní řád: Komentář I, II*. Praha: C. H. Beck, 2009. s. 585.

⁷⁷ Tamtéž.

⁷⁸ Op. cit. č. 60.

⁷⁹ Srov. ŠÍNOVÁ, Renáta. Účastenství v řízení o rozvod manželství. In ŠÍNOVÁ, Renáta a kol. *Řízení ve věcech rodinně právních v České republice, Slovenské republice a Německu a jejich aktuální problémy*. Praha: Leges, 2010, s. 124 – 125.

⁸⁰ Ustanovení § 94 odst. 1 o. s. ř.

⁸¹ Ustanovení § 231 zák. č. 142/1950 Sb., o řízení ve věcech občanskoprávních (občanský soudní řád)

⁸² HRUŠÁKOVÁ, Milana. *Manželství a paragrafy*. Praha: Computer Press, 2000, s. 42-45.

Navzdory tomu, že se manželé dohodnou a nejedná se mezi nimi o spor ohledně situace po rozvodu ani ohledně rozvratu manželství, je stále jeden z manželů označován za žalovaného. Výraz „žalovaný“ nese určité negativní pocitové zabarvení. Vymezuje v očích společnosti někoho, kdo se něčím provinil či nesplnil nějakou svou povinnost. Dostatečně demonstrativním příkladem je trestní řízení. Ačkoliv je obviněný, následně obžalovaný, v průběhu řízení zproštěn viny, má ve většině případů punc pachatele i po očištění a společnost jej poté vnímá skrz prsty, nikoli stejně, jako by se byl účastníkem trestního řízení nikdy nestal.

V případě civilního řízení není sice situace se stigmatizací žalovaného tak vážná, ale rozhodně to bude manžel, který se na rozvratu manželství převážně nepodílel, např. nedopustil se nevěř na rozdíl od druhého manžela, minimálně nepříjemně.

S terminologickou nevhodností termínů označení účastníků souvisí také to, že sám zákonodárce, který účastníky takto označuje, je v případě rozvodu dle § 24a ZoR staví na stejnou procesní stranu, usilující o totéž. Je potom nonsens označovat je protichůdnými termíny.

Zákon nepředepisuje povinné smluvní zastoupení, jako je tomu například v dovolacím řízení. Je-li manžel plně způsobilý k právním úkonům⁸³, může před soudem vystupovat samostatně bez zástupce. V případě, že se však některý z manželů rozhodne pro zastoupení (§ 24 odst. 1 o.s.ř.), jeho procesní způsobilost se tímto neomezuje⁸⁴.

Závěrem ještě považuji za důležité zmínit se o termínech „navrhovatel“ a „odpůrce“, které znal o. s. ř. až do novely provedené v roce 2000⁸⁵. V občanském soudním řádu do této

⁸³ Způsobilost k právním úkonům je vymezena v zák. č. 40/1964 Sb., občanském zákoníku. Je definována jako způsobilost vlastními právními úkony nabývat práva a brát na sebe povinnosti. Úprava způsobilost k právním úkonům pro fyzické osoby je obsažena v § 7 OZ, pro právnické osoby pak v ustanovení § 18 OZ. Na ní je dle § 19 o.s.ř. navázána procesní způsobilost, která určuje, v jakém rozsahu je účastník oprávněn samostatně jednat v řízení před soudem, tzn., vymezuje rozsah, v jakém má účastník způsobilost vlastními úkony nabývat procesních práva a brát na sebe procesní povinnosti.

⁸⁴ Rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 2. listopadu 1993 (R 13/1993) k tomu uvádí, že povinné zastoupení neomezuje procesní způsobilost účastníka, nýbrž je zvláštní podmínkou dovolacího řízení. Naproti tomu Winterová, In WINTEROVÁ, Alena a kol. *Subjekty civilního procesu. Civilní právo procesní*. 5. aktualizované vydání. Praha: Linde Praha, a. s. , 2008, s. 147., uvádí, že nedostatek povinného odborného zastoupení omezuje procesní způsobilost účastníka samostatně vystupovat v řízení o dovolání. Přikláním se spíše k názoru soudní praxe, že se jedná o zvláštní podmínku dovolacího řízení. A tedy, když není v řízení o dovolání účastník omezen na své procesní způsobilosti, nebude tím spíše omezen zastoupením v řízení odvolacím či v řízení prvního stupně, navíc ještě když se jedná o zastoupení pouze smluvní, nikoli dané obligatorně zákonem.

⁸⁵ Zák. č. 30/2000 Sb., kterým byl novelizován občanský soudní řád. Jeden z výsledků této novelizace bylo odstranění dvojkolejnosti označování účastníků řízení („navrhovatel/odpůrce“ a „žalobce/žalovaný“). Terminologie navrhovatel odpůrce byla totiž do o. s. ř. zavedena spolu se snahou socialistického zákonodárce o vytvoření jednotného vnitřně nediferenciovaného civilního procesu. Dle výkladu Nejvyššího soudu ČR (např. směrnice pléna NS z 18. prosince 1967, sp. zn. Pls 6/67) se termínů „žalobce a žalovaný“ užívalo pro dvoustranné právní poměry, jako např. náhrada škody. Vedle toho se termíny „navrhovatel a odpůrce“ používaly např. pro řízení o rozvod, o vypořádání bezpodílového spoluvlastnictví manželů apod. Po této novele zůstalo

novely existovala dvojkolejnost označování účastníků. Pro určitá sporná řízení, mezi nimi pro řízení o rozvod manželství, se vžilo označení účastníků „navrhovatel a odpůrce“. V účastníky řízení o rozvod bylo toto označování přijímáno o něco příznivěji než označení „žalobce a žalovaný“. I přes to často jeden z účastníků argumentoval, že ničemu „neodporuje“. Nicméně ani toto označení neodpovídalo specifické povaze řízení o rozvod manželství a z důvodu eliminace socialistických prvků z demokratického o. s. ř. bylo odstraněno.⁸⁶

Vedlejší intervence

Jedním z dalších institutů souvisejících s účastníky, který se uplatňuje v civilním procesu výlučně v řízení sporném, je vedlejší účastenství (§ 93 o. s. ř., též vedlejší intervence). Ustanovení umožňuje tomu, kdo má právní zájem na výsledku řízení, se řízení také zúčastnit. Toto však neplatí, jedná-li se o řízení o rozvod manželství.

Důvody, které vedly zákonodárce k tomuto omezení, lze dohadovat. Pravděpodobně se tímto snaží předejít případům podobným těm, kdy by do řízení vstoupila hysterická tchyně podváděné manželky s tím, že je to vlastně její syn, komu bylo ubližováno. Tento vedlejší účastník by neměl pro řízení absolutně žádnou přínosovou hodnotu. Prakticky je tento případ vyloučen, i kdyby zákon omezení neobsahoval, protože si lze jen stěží představit, že by tato osoba prokázala právní zájem, který zákon k přistoupení do řízení jako vedlejší účastník vyžaduje (§ 93 odst. 1 o. s. ř.).

Snáze představitelná je situace, kdy by se vedlejšího účastenství domáhala milenka, která má v úmyslu v budoucnu s jedním z účastníků uzavřít manželství⁸⁷. I v této situaci by prokázání právního zájmu bylo obtížné, vzhledem k tomu, že výsledek by nijak neovlivňoval aktuální právní sféru této osoby. Tzn., že ačkoli by rozvod manželství byl vysloven, neznamenalo by to ještě, že dojde k uzavření manželství. Jedná se pouze o určitou možnost v budoucnu, která ovšem pro právní zájem na věci nesvědčí.

Zcela reálnou situací by však bylo, kdyby se vedlejším účastníkem chtěl stát potomek manželů (příp. jednoho z nich). Vzhledem k aktuální úpravě dědického práva⁸⁸, v případě, že

zachováno pouze označování „žalobce/žalovaný“. Blíže srov. např. ŠÍNOVÁ, Renáta. Procesní zvláštnosti řízení o rozvod manželství. In FOGAŠ, Lubomír a kol. *Občianske právo - miesto a význam diela profesorov Plankovcov*. Bratislava: Vydavateľské oddelenie Právnické fakulty Univerzity Komenského, 2009, s. 203-204.

⁸⁶ ŠÍNOVÁ, Renáta. Účastenství v řízení o rozvod manželství. In ŠÍNOVÁ, Renáta a kol. *Řízení ve věcech rodinněprávních v České republice, Slovenské republice a Německu a jejich aktuální problémy*. Praha: Leges, 2010, s. 123-124.

⁸⁷ Příp. registrovat partnerství dle zák. č. 115/2006 Sb., o registrovaném partnerství a o změně některých souvisejících zákonů, ve znění pozdějších předpisů

⁸⁸ Srov. § 460 a násl. zák. č. 40/1964 Sb., občanský zákoník. Ustanovení § 473 odst. 1 OZ obsahuje dědění ze zákona v první dědické skupině: „V první skupině dědí zůstavitelovy děti a manžel nebo partner, každý z nich stejným dílem.“

by se manželé rozvedli, měl by jejich potom nárok na celé dědictví po kterémkoli z rodičů, dědilo-li by se ze zákona. Od toho by se také odvíjela výše minimálního podílu při dědění ze závěti⁸⁹. Zde je právní zájem zcela evidentní, proto kdyby nebylo účastenství vyloučeno, splňoval by potomek manželů (příp. jednoho z manželů) zákonné podmínky pro vstoupení do řízení.

Myslím si, že vedlejší účastenství je zde vyloučeno z toho důvodu, že rozvod manželství je skutečností striktně osobní povahy. Ačkoli si lze představit reálné případy, kdy by byly splněny podmínky vstoupení vedlejšího účastníka, nejsou tak časté, aby bylo nutné umožňovat vstup do řízení, jehož předmětem je rozvod, který je čistě věcí manželů.

Příslušnost soudu

Věcná příslušnost

Věcná příslušnost je dána § 9 odst. 1 o. s. ř., říkajícím, že nestanoví-li zákon jinak, jsou k řízení v prvním stupni příslušné okresní soudy. Odstavec druhý tohoto ustanovení vymezuje věci, které projednává krajský soud. Protože zde není vyjmenováno rozvodové řízení, uplatní se dle § 9 odst. 2 o. s. ř. a contrario pravidlo § 9 odst. 1 o. s. ř. a věcně příslušným tak bude okresní soud.

Místní příslušnost

Co se týká místní příslušnosti, v ustanovení § 84 o. s. ř. je stanovena základní zásada pro určování obecného soudu. Ustanovení říká, že obecným soudem je místně příslušný soud žalovaného. Tuto zásadu pak rozvíjejí další ustanovení, která stanovují konkrétní soudy pro jednotlivé osoby. Podstatné je ustanovení § 85 odst. 1 o. s. ř..

Rozvod je proveden v řízení, které se týká výlučně osob fyzických. Osoby právnické jsou ze své povahy vyloučeny. O. s. ř. stanovuje pro fyzickou osobu alternativně příslušné soudy. Jako první možnost je stanoven okresní soud, v jehož obvodu má fyzická osoba bydliště v době zahájení řízení.

Pojmy bydliště a trvalý pobyt, které jsou rády zaměňovány, je třeba rozlišit. Pojem „bydliště“ užívá občanský soudní řád a je tak pojmem procesním. Naproti tomu „trvalý pobyt“ je užíván předpisy správního práva o evidenci obyvatel (např. § 10 EvOb⁹⁰). Trvalý

⁸⁹ Ustanovení § 479 OZ: „Nezletilým potomkům se musí dostat alespoň tolik, kolik činí jejich dědický podíl ze zákona, a zletilým potomkům aspoň tolik, kolik činí jedna polovina jejich dědického podílu ze zákona. Pokud závěť tomu odporuje, je v této části neplatná, nedošlo-li k vydědění uvedených potomků“.

⁹⁰ Zákon č. 133/2000 Sb., o evidenci obyvatel a rodných číslech a o změně některých zákonů

pobyt, správní pojem, je v civilním procesu užíván pro určení adresy pro doručování fyzickým osobám, protože zpravidla se tyto pojmy překrývají.⁹¹

Nicméně není-li tomu tak, přichází na řadu druhá varianta pro určení obecného soudu. Je jí místo, kde se osoba zdržuje, tzn., kde osoba bydlí s úmyslem zdržovat se tam trvale, ale nemá zde trvalé bydliště zapsané v evidenci obyvatelstva či v identifikačním dokladu, např. občanském průkazu.⁹²

Dalšími možnostmi, které se uplatní při určování místní příslušnosti soudu za určitých podmínek, jsou příslušnost daná na výběr (§ 87 o. s. ř.) a příslušnost výlučná (§ 88 o. s. ř.). Ustanovení § 87 odst. 1 o. s. ř. se týká výlučně sporného řízení. Je volbou žalobce, zda podá žalobu u obecného soudu žalovaného, nebo zvolí jednu z možností danou na výběr občanským soudním řádem. Pro rozvodové řízení je však aktuální pouze ustanovení § 88 o. s. ř. – výlučná příslušnost. V tomto případě nemá žalobce možnost si místně příslušný soud vybrat, a dokonce musí před obecným soudem žalovaného upřednostnit soud stanovený v § 88 písm. a) o. s. ř.⁹³ V případě, že soud příslušný podle § 88 písm. a) neexistuje, je žalobce odkázán občanským soudním řádem k podání žaloby opět k obecnému soudu žalovaného.

Důvodem, proč zákonodárce zvolil takovouto úpravu, je zcela prozaický. Jde o to, že v místě posledního společného bydliště je největší pravděpodobnost k dosažení důkazů (týkajících se jak jednoho, tak druhého manžela), které soud musí v řízení provést. Opět se přihlíží k faktickému bydlišti, nikoli jen trvalému pobytu zapsanému v evidenci obyvatel.⁹⁴

Abyste mohla být výlučná příslušnost uplatněna, je nutné, aby byl splněn zákonný předpoklad, že alespoň jeden z manželů v obvodu soudu příslušného podle tohoto místa stále bydlí. Není-li tomu tak, postupuje se dále, jak již bylo výše zmíněno, podle obecného soudu žalovaného (§ 85 odst. 1 o. s. ř.).

Ne bis in idem

Ne dvakrát v téže věci. Jedná se o jednu ze základních zásad uplatňovaných v civilním procesu. Projevuje se ve dvou rovinách, jednak jako překážka věci rozsouzené (*rei iudicatae*) a jednak jako překážka již zahájeného řízení (*litispence*). Oba tyto projevy patří mezi

⁹¹ NOVOTNÝ, Zdeněk. § 85. In DRÁPAL, Ljubomír, BUREŠ, Jaroslav a kol. *Občanský soudní řád: Komentář I, II*. Praha: C. H. Beck, 2009, s. 560.

⁹² Tamtéž.

⁹³ Ustanovení § 88 písm. a) o. s. ř. – namísto obecného soudu, popř. soudu uvedeného v § 85a o. s. ř., je k řízení příslušný soud, v jehož obvodu měli manželé poslední společné bydliště v České republice, jde-li o rozvod..., bydlí-li v obvodu tohoto soudu alespoň jeden z manželů; a není-li ani takového soudu, je příslušný obecný soud žalovaného, a není-li ani takového soudu, obecný soud žalobce.

⁹⁴ NOVOTNÝ, Zdeněk. § 85. In DRÁPAL, Ljubomír, BUREŠ, Jaroslav a kol. *Občanský soudní řád: Komentář I, II*. Praha: C. H. Beck, 2009, s. 560-561.

negativní procesní podmínky, jejichž nedostatek je neodstranitelný, tzn., že vyskytne-li se některá z těchto skutečností, je nutné řízení zastavit dle § 104 odst. 1 o. s. ř.⁹⁵

Překážka věci rozsouzené je zakotvena v ustanovení § 159a odst. 5 o. s. ř.. Spočívá v nemožnosti v rozsahu závaznosti výroku rozsudku znovu rozhodnout o dané věci, bylo-li již o této pravomocně rozhodnuto. Překážka rei iudicatae však skutečně existuje pouze, jde-li o věc, v níž vystupují totožní účastníci, jedná se o totožný nárok opřený o totožný žalobní důvod.⁹⁶ Protože pojem „totožný“ není nikde přesně vymezen, otevřel se široký prostor pro jeho výklad soudní judikaturou.⁹⁷

Totožnost předmětu řízení je dána, jestliže „tentýž nárok nebo stav vymezený žalobním petitem vyplývá ze stejných skutkových tvrzení, jimiž byl uplatněn (ze stejného skutku). Podstatu skutku (skutkového děje) lze přitom spatřovat především v jednání (a to ve všech jeho jevových formách) a v následku, který jím byl způsoben; následek je pro určení skutku podstatný proto, že umožňuje z projevů vůle jednajících osob vymezit ty, které tvoří skutek“.⁹⁸ Soudním výkladem také bylo ustáleno, že při posuzování, zda jde o rei iudicatae, není podstatné, jak byla věc soudem posouzena po právní stránce. Také není relevantní, že žalobní petitivy se doslova nekryjí, avšak ze žaloby musí jednoznačně vyplývat, čeho se žalobce domáhá.⁹⁹ Vedle totožného žalobního předmětu opřeného o totožný žalobní důvod musí být také splněna podmínka totožnosti účastníků.

Ani tento pojem nenechal Nejvyšší soud nevyjasněný. Totožnost účastníků je dána i navzdory situaci, že nemají v řízení totožné procesní postavení nebo vystupují-li místo nich jejich procesní nástupci¹⁰⁰. Nicméně v případě rozvodu posledně zmíněné neplatí, neboť práva a povinnosti, o něž v řízení jde, jsou čistě osobnostního rázu a procesní nástupnictví je z povahy věci vyloučeno.

Pokud v řízení soud žalobu zamítne, zakládá toto rozhodnutí překážku věci rozsouzené. Ovšem v případě, že se změní skutečnosti, o něž se žaloba o rozvod opírá, překážka rei iudicatae odpadá, neboť jsou tvrzeny nové skutečnosti¹⁰¹, a jedná se tak o „novou věc“ navzdory tomu, že jde o stejné účastníky a stejný petit. Co se týká nových skutečností, šla soudní judikatura dokonce tak daleko, že v případě rozvodu manželství překážku rei

⁹⁵ BUREŠ, Jaroslav. § 114. In DRÁPAL, Ljubomír, BUREŠ, Jaroslav a kol. *Občanský soudní řád: Komentář I, II*. Praha: C. H. Beck, 2009, s. 516-517.

⁹⁶ WINTEROVÁ, Alena. In WINTEROVÁ, Alena a kol. *Civilní právo procesní*. Praha: Linde, 2008, s. 240.

⁹⁷ Srov. např. usnesení Nejvyššího soudu ze dne 9. 9. 2005 sp. zn. 26 Cdo 540/2005, usnesení Nejvyššího soudu ze dne 23.7.2007 sp. zn. 28 Cdo 1287/2007 apod.

⁹⁸ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 9. 9. 2005 sp. zn. 26 Cdo 540/2005

⁹⁹ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 31. 7. 2008 sp. zn. Cdo 2269/2008

¹⁰⁰ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 31.1.2008 sp. zn. 33 Odo 1547/2005

¹⁰¹ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 10.10.2006 sp. zn. 26 Cdo 2240/2006

iudicatae v podstatě vylučuje, vzhledem k tomu, že byl-li návrh na rozvod zamítnut a nabyl právní moci, nově podaný návrh zpravidla obsahuje nové údaje¹⁰².

Druhou z rovin, v níž se projevuje zásada ne bis in idem, je překážka litispendence, zakotvena v ustanovení § 83 o. s. ř. Její podstata spočívá v zákazu, aby vedle sebe probíhala současně dvě řízení o téže věci¹⁰³. Vymezení pojmu totožnosti se shoduje s vymezením pojmu v případě rei iudicatae a ostatně i pro její použití a následky platí totéž, co bylo uvedeno ve výkladu výše.

Zvláštní podmínka rozvodového řízení dle ustanovení § 176 o. s. ř.

Jak již bylo uvedeno výše¹⁰⁴, nelze manželství (jak dle § 24 ZoR, tak dle § 24a ZoR) s nezletilými dětmi rozvést, pokud nenabude právní moci rozhodnutí (v příp. rozvodu dle § 24a ZoR soudem schválená dohoda rodičů) o úpravě poměrů nezletilých dětí pro dobu po rozvodu, které vydá soud v řízení podle § 176 občanského soudního řádu (§ 25 ZoR).

Pokud soud provádí přípravu jednání rozvodu dle § 24 ZoR, jejímž smyslem je nachystat podklady pro další průběh tak, aby mohlo proběhnout dokazování a být rozhodnuto ve věci samé, zkoumá, zda jsou splněny procesní podmínky. Stejně tak musí zkoumat procesní podmínky v případě rozvodu dle § 24a ZoR.

V případě, že manželé mají nezletilé děti, musí soud vedle klasických podmínek také zkoumat, zda je již rozhodnutí, resp. dohoda o úpravě poměrů nezletilých pro dobu po rozvodu, pravomocné. V případě, že by vůbec neproběhlo nesporné řízení dle § 176 o. s. ř. před samotným řízením rozvodovým, je soud povinen dát příslušnému soudu podnět k zahájení řízení i bez návrhu¹⁰⁵. Soud je tak povinen nad rámec zkoumání procesních podmínek obecně v řízení o rozvod zkoumat také speciální podmínku spočívající v pravomocném rozhodnutí o úpravě poměrů nezletilých dětí pro dobu po rozvodu.

Běžným postupem je, že manželé podají žalobu o rozvod manželství společně s návrhem na zahájení řízení o úpravě poměrů nezletilých dětí pro dobu po rozvodu, přičemž tato řízení poté probíhají paralelně. Nicméně i tak je pro rozvedení manželů nutné vyčkat právní moc rozhodnutí, resp. dohody dle § 176 o. s. ř.

¹⁰² Stanovisko Nejvyššího soudu ze dne 10. května 1981, sp. zn. Cpj 228/81: „Překážka věci rozsouzené je prakticky vyloučena, byl-li návrh na rozvod manželství pravomocně zamítnut, protože nově podaný návrh na rozvod manželství zpravidla obsahuje nové skutkové údaje, které charakterizují změněný předmět řízení“.

¹⁰³ DRÁPAL, Ljubomír. § 83. In DRÁPAL, Ljubomír, BUREŠ, Jaroslav a kol. *Občanský soudní řád: Komentář I, II*. Praha: C. H. Beck, 2009, s. 373-376.

¹⁰⁴ Viz kapitola Žaloba na rozvod manželství

¹⁰⁵ Srov. ŠÍNOVÁ, Renáta. Procesní zvláštnosti řízení o rozvod manželství. In FOGAŠ, Lubomír a kol. *Občianske právo - miesto a význam diela profesorov Plankovcov*. Bratislava: Vydavateľské oddelenie Právnické fakulty Univerzity Komenského, 2009, s. 206.

Vlastní průběh řízení

Příprava jednání a koncentrace

Řízení je zahájeno dnem, kdy návrh došel soudu (§ 82 odst. 1 o. s. ř.). Pro oba typy rozvodu, tzn. jak dle § 24 ZoR, tak dle § 24a ZoR platí procesní úprava řízení sporného.

Po zahájení řízení musí předseda připravit jednání. V této souvislosti nutno připomenout ustanovení § 114a odst. 1 o. s. ř., obsahující zásadu, že věc se má rozhodnout zpravidla při jediném jednání. Aby bylo této zásadě učiněno zadost, je nutné, aby předseda senátu jednání dostatečně připravil.

K této přípravě poskytuje občanský soudní řád celou řadu prostředků, jakými jsou např. výzva dle § 114a odst. 2 psím. a), kvalifikovaná výzva dle § 114b odst. 1, přípravné jednání dle § 114c apod.

Zásada vyšetřovací, typická pro nesporná řízení, je spojena také s tím, že nelze pro řízení využít institutů urychlujících řízení¹⁰⁶. Tzn., že např. nelze vydávat kvalifikovanou výzvu s následnou sankcí rozsudkem pro uznání dle § 153a o. s. ř. v případě nesplnění zákonem stanovených povinností, je vyloučena koncentrace řízení na návrh jedné ze stran dle § 118c o. s. ř., není možné vydat ani rozsudek pro zmeškání a další. Současně je pro tato řízení typické, že v nich není možné uzavřít smír, neboť účastníci jsou omezeni na právu disponovat s řízením, a protože smír v podstatě znamená udobření se ve sporu.¹⁰⁷ Řízení o rozvod je řízením sporným a zásada vyšetřovací se zde neuplatní¹⁰⁸, nicméně nemožnost uzavření soudního smíru dle § 99 o. s. ř. má společnou s řízeními nespornými. Není tomu tak pro absenci kontradiktorního postavení stran jako u „nesporů“, ale kvůli specifické povaze řízení, kdy je rozhodováno o osobním stavu.

Vzhledem k těmto skutečnostem je i aplikace institutů urychlujících řízení a institutů přípravy jednání do jisté míry modifikována.

Předseda zkoumá podmínky řízení, vyzve účastníky k písemnému vyjádření dle § 114a odst. 2 o. s. ř. a provádí další vhodná opatření. Pro běžné sporné řízení je typická koncentrace řízení^{109, 110}, která se také zařazuje mezi instituty urychlující řízení¹¹¹. Nebylo-li na prostou výzvu řádně a včas odpovězeno, může předseda senátu přistoupit k vydání

¹⁰⁶ SVOBODA, Karel. Jak vyžrát na „nespory“. *Právní fórum*, 2007, č. 4, s. 130-133.

¹⁰⁷ Tamtéž.

¹⁰⁸ Viz kapitola Úvaha nad povahou rozvodového řízení.

¹⁰⁹ Naproti tomu je vyloučena v případech uvedených v § 120 odst. 1 o. s. ř.

¹¹⁰ WINTEROVÁ, Alena. Přípravné jednání v civilním soudním řízení. *Právní fórum*. 2009, č. 6, s. 228.

¹¹¹ HAMULÁKOVÁ, Klára. *Zásada koncentrace řízení a její uplatnění v civilním soudním řízení*. Praha: Leges, 2010, s. 45.

kvalifikované výzvy dle § 114b odst. 1 o. s. ř., s následkem vydání rozsudku pro uznání v případě, že jí nebude vyhověno. Tento postup je však v řízení o rozvod zcela vyloučen vzhledem k poslední větě tohoto ustanovení, která mimo jiné aplikaci institutu vylučuje v případech, kdy nelze uzavřít a schválit smír. Naproti tomu přípravné jednání, kde v případě nedostavení se žalovaného opět musí dojít k vydání rozsudku pro uznání aplikovatelné na rozvodové řízení, je ovšem s tou výjimkou, že negativní následek v podobě rozsudku pro uznání v případě nedostavení se žalovaného nenastane.¹¹²

Nedostaví-li se žalobce, soud musí za splnění dalších zákonných podmínek řízení zastavit (§ 114 odst. 7 o. s. ř.). Na rozdíl od nedostavení se žalovaného následek zastavení řízení vyloučen není, neboť toto rozhodnutí nenahrazuje meritorní rozsudek.¹¹³

Před skončením přípravného jednání předseda senátu poučí, s výjimkou věcí uvedených § 120 odst. 2 o. s. ř.¹¹⁴, přítomné účastníky o tom, že ke skutečnostem uvedeným a k důkazům označeným po skončení přípravného jednání, může být přihlédnuto jen za výjimek uvedených v § 118b odst. 1 (§ 114c odst. 5 o. s. ř.). Zákonodárce do výčtu § 120 odst. 2 o. s. ř. řízení o rozvod neuvedl, a proto se zásada koncentrace v plné míře uplatní jak v přípravném jednání, tak v prvním jednání ve věci (pokud přípravné jednání neproběhlo).

Nařízení jednání a aplikace § 115a o. s. ř.

Jednou ze základních zásad uplatňovaných v civilním procesu je zásada ústnosti¹¹⁵. Právě z tohoto důvodu soud k projednání věci samé musí zásadně nařídit jednání¹¹⁶. Co se týká nařízení jednání, je upraveno v ustanovení § 115 o. s. ř.. Stanovuje, že předseda senátu nařídí jednání k projednání věci samé.

Jsou-li splněny zákonné podmínky, předseda senátu nařídí jednání. Předvolá účastníky a všechny, jejichž přítomnosti je v řízení třeba. Zákon také stanovuje minimální lhůtu, ve které musí být účastníkům předvolání doručeno. Důvodem pro zakotvení lhůty je, aby byla účastníkům dána možnost dostatečně se na jednání připravit. Tuto desetidenní lhůtu však není nutno dodržet v případě, že proběhlo přípravné jednání. Stejně tak zákonodárce pamatuje na případy, kdy je možné věc projednat bez nařízení jednání. Zákonnými podmínkami pro tento

¹¹² Srov. ustanovení § 114c odst. 6 o. s. ř.

¹¹³ Op. cit. č. 110, str. 229.

¹¹⁴ Řízení, v nichž se uplatňuje zásada vyšetřovací.

¹¹⁵ Srov. WINTEROVÁ, Alena. Subjekty civilního procesu. In WINTEROVÁ, Alena a kol. *Civilní právo procesní*. Praha: Linde Praha, a. s., 2008, s. 147

¹¹⁶ V některých případech je však zásada ústnosti prolomena. Jde např. o řízení opatrovnické, rozkazní řízení, rejstříkové řízení v omezeném rozsahu atp. Srov. BUREŠ, Jaroslav. § 115. In DRÁPAL, Ljubomír, BUREŠ, Jaroslav a kol. *Občanský soudní řád: Komentář I, II*. Praha: C. H. Beck, 2009, s. 810.

postup jsou za prvé možnost věc rozhodnout jen na základě předložených listinných důkazů a za druhé vzdání se práva účasti na projednání věci. Druhá z těchto podmínek je také splněna, pokud s tím všichni účastníci souhlasí¹¹⁷.

Nicméně co se týká rozvodu, ustanovení mlčí. Zdálo by se tak, že rozhodnout o rozvodu manželství bez jednání je možné. Situace však není tak jednoznačná, jak by se na první pohled zdálo.

Je totiž obecnou povinností soudů dbát o odstranění rozporů mezi účastníky především jejich dohodou¹¹⁸. Tato povinnost se v procesní rovině projevuje např. v ustanoveních o přípravném jednání [§ 114c odst. 3 písm. c) o. s. ř.¹¹⁹], o postupu soudů (§ 100 odst. 1 o. s. ř.) atp. Co se týká rozvodového řízení, je tato povinnost akcentována speciálně pro toto řízení v § 100 odst. 2 o. s. ř.¹²⁰, který říká, že v řízení o rozvod vede soud manžele k odstranění příčin rozvratu a usiluje o jejich smíření. Aby tedy soud mohl o toto odstranění usilovat, musí účastníky předvolat a tito se pak musí řízení zúčastnit. Dle některých autorů je tak aplikace § 115a o. s. ř. vyloučena¹²¹.

Toto ale není jediné hledisko, ze kterého je možné na aplikaci ustanovení § 115a o. s. ř. v řízení o rozvod pohlížet. Jednou z podmínek aplikace obecně je možnost ve věci samé rozhodnout pouze na základě listinných důkazů. Je proto důležité zkoumat, kdy by tato podmínka byla splněna v případě rozvodu. Vzhledem k ustanovení § 24a odst. 1 ZoR, které vytváří nevyvratitelnou domněnku rozvratu manželství¹²², mám za to, že tato situace nastane v případech rozvodů dle § 24a ZoR, neboť jsou-li předloženy všechny zákonem stanovené listiny a splněny i zákonem stanovené podmínky, soud má povinnost manželství rozvést¹²³. Je zde tak vykonstruována fikce, že manželství lze rozvést na základě předložených listin, a dochází tak ke splnění jedné z podmínek pro aplikaci § 115a o. s. ř..

¹¹⁷ Toto ovšem neplatí v případech § 120 odst. 2, tzn. ve věcech, v nichž lze zahájit řízení i bez návrhu, jakož i v řízeních sporných v tomto ustanovení vyjmenovaných, tzn. v řízení o určení a popření rodičovství, řízení o přivolení k výpovědi z nájmu bytu.

¹¹⁸ Např. § 3 odst. 2 OZ: Fyzické a právnické osoby, státní orgány a orgány místní samosprávy dbají o to, aby nedocházelo k ohrožování a porušování práv z občanskoprávních vztahů a aby případné rozpory mezi účastníky byly odstraněny především jejich dohodou.

¹¹⁹ § 114c odst. 3 písm. c) o. s. ř.: Při přípravném jednání předseda senátu zejména pokusí se o smírné vyřešení věci; § 100 odst. 1 o. s. ř.: Jakmile bylo řízení zahájeno, postupuje v něm soud i bez dalších návrhů tak, aby věc byla co nejrychleji projednána a rozhodnuta. Přitom usiluje především o to, aby spor byl vyřešen smírně.

¹²⁰ Toto úsilí má spočívat především v konkrétních doporučeních, které soud uděluje na základě toho, co zjistí prošetřením skutkového stavu věci. Vzhledem k tomu, že tento je zjišťován až samotným dokazováním (součástí samotného jednání), nelze se o smířlivé vyřešení rozporu mezi manžely pokoušet již v rámci přípravy jednání. Srov. BUREŠ, Jaroslav. § 100. In DRÁPAL, Ljubomír, BUREŠ, Jaroslav a kol. *Občanský soudní řád: Komentář I, II*. Praha: C. H. Beck, 2009, s. 650.

¹²¹ Tamtéž, 650 – 651.

¹²² HRUŠÁKOVÁ, Milana. In HRUŠÁKOVÁ, Milana a kol. *Zákon o rodině. Komentář*. Praha: C. H. Beck, 2009, s. 79.

¹²³ Tamtéž, s. 79.

Dalším argumentem může být přihlídnutí k účelu ustanovení. Jeho cílem je hospodárnost a rychlost¹²⁴. Na základě těchto dvou zásad byla také do ZoR zakotvena úprava rozvodu dle § 24a. V případě, že k této situaci přistoupí ještě vzdání se manželů práva účasti na projednání věci či souhlas s tímto projednáním bez nařízení jednání, není dán důvod odepření aplikace § 115a o. s. ř..

Vzhledem k výše uvedenému se ztotožňuji s autory, kteří připouští řízení o rozvod bez nařízení jednání v případě rozvodu dle § 24a ZoR¹²⁵, neboť je to dle mého názoru v souladu se zásadami civilního procesu.

Klid řízení

Tento institut je upraven v § 110 a násl. o. s. ř. Účelem ustanovení je poskytnout účastníkům možnost dohodnout se mimosoudně, ačkoliv již bylo řízení zahájeno.

Ustanovení rozlišuje předpoklady pro přerušeni řízení do dvou odstavců. V obou odstavcích se jedná o možnost¹²⁶ řízení přerušit. Nikoli o povinnost.

První odstavec umožňuje navodit klid řízení, pokud tak navrhnou všichni účastníci, nebo jestliže se všichni účastníci (ani jejich zástupci) nedostaví bez omluvy, nebo alespoň jeden navrhne přerušeni řízení, když se ostatní bez předchozí omluvy nedostavili. K některé z těchto tří podmínek přistupuje podmínka druhá, a totiž, že se přerušeni nepřiči účelu řízení. Druhý odstavec připouští přerušeni řízení za kumulace dvou podmínek, a to, že účastníci souhlasí s provedením mimosoudního smířčího nebo mediačního jednání a také s tím, že soud se bude u osob nebo zařízení, která mimosoudní jednání provádějí, informovat o průběhu těchto jednání a jejich výsledku.

Celá tato koncepce je aplikovatelná jak v případě sporného, tak nesporného řízení. Vzhledem k úvaze o povaze rozvodového řízení výše, kde mým závěrem bylo, že rozvodové řízení stojí na pomezí mezi těmito dvěma druhy řízení, uplatní se v případě řízení o rozvod tento institut ještě jinak. Rozdíl je v tom, že co se týká odstavce prvního, soud řízení o rozvod

¹²⁴ Jedná se o základní zásady uplatňované při jednání před soudem. Zásada hospodárnosti spočívá v rychlém, účinném rozhodnutí ve věci, a to bez zbytečných nákladů. Skládá se tak nejen z šetření nákladů účastníků, ale také z rychlosti. Zásada rychlosti stanovuje požadavek na rozhodnutí bez zbytečných průtahů, resp. v přiměřené lhůtě. Jedná se o součást práva na spravedlivý proces (srov. např. čl. 6 Evropské úmluvy). Srov. WINTEROVÁ, Alena. In WINTEROVÁ, Alena. *Civilní právo procesní*. Praha: Linde Praha, a. s., 2008, s. 74-75.

¹²⁵ Srov. např. ŠÍNOVÁ, Renáta. Procesní zvláštnosti řízení o rozvod manželství. In FOGAŠ, Lubomír a kol. *Občianske právo - miesto a význam diela profesorov Plankovcov*. Bratislava: Vydavateľské oddelenie Právnické fakulty Univerzity Komenského, 2009, s. 206-208.

¹²⁶ Tzv. fakultativní přerušeni řízení.

při existenci jedné z prvních tří alternativ řízení zastaví vždy, aniž zkoumá, zda se to přičí účelu řízení, či nikoli. Tento závěr je podtržen také soudní judikaturou¹²⁷.

Na ustanovení § 110 o. s. ř. navazuje obsahově ustanovení § 111 o. s. ř., které vymezuje účinky takového přerušení řízení (jak obligatorního dle § 109 o. s. ř, tak fakultativního). Odstavec 3 vymezuje účinky způsobené přerušením dle § 110 o. s. ř. Soud na návrh, který je podán po uplynutí tří měsíců od právní moci usnesení o přerušení, v řízení pokračuje. Je-li dán návrh dříve, před uplynutím této lhůty, soud pokračuje i dříve. V případech § 110 odst. 2 o. s. ř. může soud pokračovat dříve i bez návrhu. V obou případech je nutné, aby pro pokračování před uplynutím tříměsíční lhůty byly dány závažné důvody.

Naproti tomu, co se týče rozvodového řízení, soud před uplynutím této lhůty pokračovat nemůže, ani kdyby některý z účastníků pokračování navrhl. V tomto „omezení“ spatřuji snahu zákona poskytnout manželům dostatečný, někdy i nechtěný, prostor k promyšlení dalšího postupu.

Dokazování v řízení o rozvod

Úprava dokazování v občanském soudním řádu (§ 120 o. s. ř.) odráží rozdíly mezi řízením sporným a nesporným. Dokazování tak v těchto typech nalézacích řízení stojí na rozdílných základech¹²⁸.

V případě rozvodového řízení je vzhledem k jeho charakteristické povaze modifikováno i dokazování. Odlišný je režim výpovědi účastníků řízení.¹²⁹ Výjimka z obecného pravidla souhlasu účastníka s výsledkem pro rozvodové řízení, vedle řízení uvedených v § 120 odst. 2 o. s. ř.¹³⁰, umožňuje výslech účastníků navzdory jejich nesouhlasu. Na první pohled by mohl § 131 odst. 1 o. s. ř. vyvolávat dojem, že se jedná o uplatnění vyšetřovací zásady. Druhý pohled však tak jasný vjem neskýtá.

¹²⁷ Např. Rozsudek krajského soudu v Ústí nad Labem ze dne 7. prosince 1966, sp. zn. 6 Co 447/66: „Jestliže účastníci v řízení o rozvod manželství navrhli shodně přerušení řízení, nezkoumá soud, zda se přerušení řízení přičí účelu řízení nebo zájmu společnosti“ Dnešní znění § 110 odst. 1 o. s. ř. nezná podmínku, aby se přerušení nepřičilo zájmům společnosti. Jde o soudní rozhodnutí z roku 1967. Tato podmínka tak odráží politické a sociální prostředí doby. Dnes známe podmínku zákazu přičení se účelu řízení.

¹²⁸ BUREŠ, Jaroslav. § 120. In DRÁPAL, Ljubomír, BUREŠ, Jaroslav. *Občanský soudní řád: Komentář I, II*. Praha: C. H. Beck, 2009, s. 568.

¹²⁹ Ustanovení § 131 odst. 1 o. s. ř. : „Důkaz výsledkem účastníků může soud nařídít, jestliže dokazovanou skutečnost nelze prokázat jinak a jestliže s tím souhlasí účastník, který má být vyslechnut; to neplatí v řízeních uvedených v § 120 odst. 2 a v řízení o rozvod manželství nebo v řízení o zrušení, neplatnosti nebo neexistenci partnerství.“

¹³⁰ V řízeních vyjmenovaných v § 120 odst. 2 o. s. ř. se uplatňuje zásada vyšetřovací.

Dle Ústavního soudu¹³¹ je výslech účastníků ve sporném řízení, které je ovládáno projednací zásadou, pouze důkazem podpůrným, který má místo tam, kde nelze rozhodující skutečnosti prokázat jinak. Možnost jeho použití spočívá zejména na ochotě účastníka. Je to dáno tím, že výpověď je ovlivněna subjektivním pohledem účastníka. Z toho vyplývá obecný závěr, že nemůže-li účastník odepřít souhlas s výpovědí, jedná se o řízení nesporné. Je nutné odpovědět si na otázku, zda se tedy i v případě rozvodu manželství nejedná o zásadu vyšetřovací. Domnívám se, že nikoli. A to proto, že v těchto případech je tato výjimka zakotvena z odlišných důvodů. V případě nesporných řízení jde o to, že účastníci řízení sice mají povinnost tvrzení a povinnost důkazní, nenesou však jim korespondující břemena. Tato nese soud. V případě rozvodového řízení je cílem této výjimky zjistit rozhodující skutečnosti týkající se manželství.¹³² Mám tak za to, že v případě rozvodu se jedná o důkaz hlavní, neboť jsou to zejména manželé, kdo je zdrojem informací týkajících se stavu manželství, a v případě vyloučení možnosti soudu předvolat účastníky k výpovědi bez jejich souhlasu by došlo k samotnému popření podstaty dokazování.¹³³ Nebude-li se jednat o žalobu bezdůvodnou (což by vedlo k jejímu zamítnutí), myslím si, že soud vystačí s § 120 odst. 3 o. s. ř.¹³⁴, neboť důkazy potřebné ke zjištění skutkového stavu budou ze spisu vyplývat vždy¹³⁵.

„Tvrdość“ zákona upřením možnosti nepodat výpověď v případě řízení o rozvod manželství, vzhledem k tomu, že jde o řízení sporné, zákonodárce vyvažuje zakotvením pravidla, že při výpovědi „mají“ účastníci vypovědět pravdu a nic nezamlčovat. Nicméně se nejedná o kategorický příkaz jako v případě výpovědi svědků, kteří dle dikce zákona „musí“ vypovídat pravdu a nic nezamlčovat (§ 126 o. s. ř.). V případě účastníků tak není možné výpověď postihnout dle ustanovení § 346 zák. č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, o křivé výpovědi a ani jiným způsobem. Toto stíhání není možné také z toho důvodu, že každý z účastníků hájí hlavně své zájmy a dá se tak předpokládat, že skutečnosti svědčící v jeho neprospěch zamlčí.

V souhrnu to znamená, že v případě výjimky dle § 131 odst. 1 věta za středníkem v řízení o rozvod se nejedná o uplatnění zásady vyšetřovací, ale pouze o zvláštní povahu důkazního prostředku výslechem účastníků.

¹³¹ Nález Ústavního soudu ze dne 11.1.2005, sp. zn. Pl. ÚS 37/03.

¹³² Srov. BUREŠ, Jaroslav. In DRÁPAL, Ljubomír, BUREŠ, Jaroslav. *Občanský soudní řád: Komentář I, II*. Praha: C. H. Beck, 2009, s. 605-609.

¹³³ Blíže kap. Dokazování.

¹³⁴ § 120 odst. 3 o. s. ř.: Nejde-li o řízení uvedená v odstavci 2, může soud provést jiné než účastníky navržené důkazy v případech, kdy jsou potřebné ke zjištění skutkového stavu a vyplývají-li z obsahu spisu. Neoznačí-li účastníci důkazy potřebné k prokázání svých tvrzení, vychází soud při zjišťování skutkového stavu z důkazů, které byly provedeny.

¹³⁵ Op. cit. č. 125.

Náhrada nákladů řízení § 144 a násl. o. s. ř.

Zásadou hrazení nákladů ve sporném řízení je, že soud v rozhodnutí rozhodne o nákladech řízení podle zásady úspěchu ve věci. Ta spočívá v tom, že účastníku, který měl ve věci plný úspěch, přizná soud náhradu nákladů potřebných k účelnému uplatňování práva proti účastníku, který ve věci úspěch neměl.

Takto stanovená zásada v § 142 dost. 1 o. s. ř. obsahuje v dalších odstavcích určité modifikace, např. při částečném úspěchu ve věci apod.¹³⁶ Zákon pamatuje také na případy, kdy žalovaný sice neměl úspěch ve věci, ale současně svým chováním ani nezavdal příčinu k podání návrhu na zahájení řízení žalobce¹³⁷.

Naproti klasické koncepci hrazení nákladů dle úspěchu ve věci, v případě rozvodu manželství toto opět neplatí. V řízení o rozvod manželství účastníci zásadně nemají právo na náhradu nákladů. V ustanovení § 144 je však ponechán určitý prostor pro úvahu soudu, když stanovuje, že soud může přiznat náhradu nákladů (příp. jen jejich části), odůvodňují-li to okolnosti případu nebo poměry účastníků. Je irelevantní, že pokud soud náhradu nákladů přizná některému z manželů, děje se tak ve většině případu ještě za trvání společného jmění manželů.¹³⁸ Pojmem poměry účastníků má zákonodárce na mysli „...poměry majetkové, osobní, zdravotní stav, péče o děti apod. ...Okolnosti případu, především příčiny, které vedly k rozvratu manželství.“¹³⁹

Pojmově je v případě rozvodu vyloučena aplikace ustanovení § 142, § 143 a § 150 o. s. ř.. Vyloučení těchto ustanovení podtrhuje také soudní judikatura, např. v rozhodnutí R 65/66, které uvádí, že se jedná o speciální ustanovení k úpravě náhrady nákladů klasického sporného řízení.¹⁴⁰

Proti této úpravě nemám výhrady. Myslím si, že je v souladu se zásadou rovnosti správně nepřiknout žádnému z účastníků náhradu nákladů.

¹³⁶ § 142 odst. 2 o. s. ř.: Měl-li účastník ve věci úspěch jen částečný, soud náhradu nákladů poměrně rozdělí, popřípadě vysloví, že žádný z účastníků nemá na náhradu nákladů právo; odst. 3: I když měl účastník ve věci úspěch jen částečný, může mu soud přiznat plnou náhradu nákladů řízení, měl-li neúspěch v poměrně nepatrné části nebo záviselo-li rozhodnutí o výši plnění na znaleckém posudku nebo na úvaze soudu.

¹³⁷ § 143 o. s. ř.: Žalovaný, který neměl úspěch ve věci, má právo na náhradu nákladů řízení proti žalobci, jestliže svým chováním nezavdal příčinu k podání návrhu na zahájení řízení.

¹³⁸ PUTNA, Mojmir. § 144. In DRÁPAL, Ljubomír, BUREŠ, Jaroslav. *Občanský soudní řád: Komentář I, II*. Praha: C. H. Beck, 2009, s. 657-659.

¹³⁹ Tamtéž, str. 567.

¹⁴⁰ Rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 4. března 1966, sp. zn. 5 Cz 7/66: Ustanovení § 144 o. s. ř. je speciální úpravou náhrady nákladů řízení o rozvod manželství, nebo neplatnost manželství, nebo určení, zda tu manželství je, či není, a nelze je proto používat při rozhodování o nákladech v jiných případech občanského soudního řízení.

Rozhodnutí ve věci

Konečným rozhodnutím v řízení o rozvod manželství je rozsudek (§ 152 o. s. ř.). Vzhledem k tomu, že je v řízení o rozvod rozhodováno o osobním stavu, je rozsudek závazný erga omnes (§ 159a odst. 3 o. s. ř.).

Rozsudek musí splňovat obecné náležitosti dle § 157 o. s. ř.. Vedle toho se však praxí soudů vymezily další body, které je nutné v rozhodnutí uvést. Mezi ně patří zejména poučení o možnosti rozvedeného manžela přijmout po rozvodu své dřívější příjmení a o nutnosti hlásit změnu pro vyznačení v občanském průkazu.¹⁴¹ V případě druhé z uvedených povinností soudů je nutno upozornit na zákon o občanských průkazech¹⁴², který ve znění novely 424/2010 Sb., již jako obligatorní údaj zapsaný v občanském průkazu, nevyžaduje rodinný stav (§ 3 odst. 4 zák. o občanských průkazech). Otázkou do budoucna zůstává, zda soudy budou zkoumat údaje ohledně rodinného stavu zapsané v občanském průkazu v každém jednotlivém případě a poučovat o nutnosti hlásit změnu pro vyznačení v občanském průkazu pouze účastníky, kteří tento údaj zapsaný mají, nebo toto poučení ponechají jako univerzální. Přiklonila bych se k prvnímu z uvedených řešení, vzhledem k právní jistotě účastníků. Myslím si, že by bylo vhodné tuto změnu reflektovat také v o. s. ř.

V rozhodnutí ve věci musí být také uvedeno rozhodnutí o nákladech řízení, ačkoli § 144 o. s. ř., věta první, výslovně říká, že náklady se v řízení o rozvod manželství nepřiznávají. Toto je dovozováno ze znění § 144 o. s. ř., věty druhé, která umožňuje soudu náklady některému z účastníků přiznat, pokud to odůvodňují okolnosti případů nebo poměry účastníků. Aby se účastník mohl odvolat v části rozsudku týkajícího se nákladů, musí být tato část v rozsudku uvedena. Nelze se odvolávat pouze proti odůvodnění rozhodnutí (§ 202 odst. 2 o. s. ř.), nicméně zákon nevylučuje, aby účastník řízení o rozvod manželství podal odvolání proti části výroku týkajícího se nákladů. Aby mu bylo umožněno využít tohoto práva, musí být rozhodnutí o nákladech obsahem výroku rozhodnutí.¹⁴³

V závěru ještě stručná poznámka k rozsudku pro uznání a pro zmeškání. Ustanovení § 153a odst. 2 o. s. ř. a § 153b odst. 3 vydání těchto rozhodnutí vylučuje mimo jiné v případě, kdy nelze uzavřít soudní smír (§ 99 o. s. ř.). Ten je nepřipustný, když to vylučuje povaha projednávané věci. Jedná se zejména o věci, v nichž lze zahájit řízení i bez návrhu (§ 81 o. s. ř.), o věci, v nichž se rozhoduje o osobním stavu (§ 80), a ve věcech, jejichž uspořádání je

¹⁴¹ ŠÍNOVÁ, Renáta. Procesní zvláštnosti řízení o rozvod manželství. In FOGAŠ, Lubomír a kol. *Občianske právo - miesto a význam diela profesorov Plankovcov*. Bratislava: Vydavateľské oddelenie Právnické fakulty Univerzity Komenského, 2009, s. 209.

¹⁴² Zákon č. 328/1999 Sb., o občanských průkazech, v. z. p. p.

¹⁴³ Rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 9. listopadu 1965, sp. zn. 5 Co 22/65

kogentně upraveno hmotným právem.¹⁴⁴ Mezi druhý z uvedených případů spadá, vzhledem k povaze věci, také rozvod manželství. V souhrnu to pak znamená, že rozsudek pro uznání ani pro zmeškání není možné vydat v řízení o rozvod.

¹⁴⁴ DRÁPAL, Ljubomír. § 99. In DRÁPAL, Ljubomír, BUREŠ, Jaroslav. *Občanský soudní řád: Komentář I, II*. Praha: C. H. Beck, 2009, s. 433-437.

Náprava vadných rozhodnutí

Řádné opravné prostředky

Jediným řádným opravným prostředkem, tzn. směřujícím proti nepravomocnému rozhodnutí, je od r. 1964¹⁴⁵ (kdy nabyl účinnosti současný občanský soudní řád) odvolání. Jedná se o opravný prostředek, který lze podat proti pravomocnému rozhodnutí okresního nebo krajského soudu vydané v řízení v prvním stupni¹⁴⁶.

Aby bylo odvolání přípustné, je nutné splnit dvě kategorie podmínek. Jednak objektivní, mezi které patří existence nepravomocného rozhodnutí¹⁴⁷, přípustnost odvolání¹⁴⁸, dodržení zákonem stanovené lhůty¹⁴⁹ a napadnutí jen výroku rozhodnutí, jednak podmínky subjektivní (§ 203 o. s. ř.).

Co se týče objektivních podmínek, je nutné se zastavit u ustanovení § 204 odst. 1 o. s. ř. Rozhodnutí soudu prvního stupně má zákonem předepsané náležitosti (§ 157 o. s. ř.), mezi nimiž je výslovně uvedeno poučení, zda je přípustný opravný prostředek. Pro podání odvolání je stanovena patnáctidenní lhůta. Ta platí také v řízení o rozvod. Ve třetím odstavci § 204 o. s. ř. je soudu dána možnost zmeškání této lhůty prominout. Nicméně co se týká řízení o rozvod, je prominutí zmeškání vyloučeno. Ustanovení § 204 odst. 2 o. s. ř. věta první stanovuje, že odvolání je podáno také včas, jestliže bylo podáno po uplynutí patnáctidenní lhůty, pokud se odvolatel řídil nesprávným poučením soudu o odvolání. V případě, že rozhodnutí neobsahuje poučení¹⁵⁰ nebo obsahuje poučení nesprávné¹⁵¹ (§ 204 odst. 2 věta druhá), je účastníkovi dána možnost odvolání podat do 3 měsíců. I tento postup je dle o. s. ř. v případě rozvodu vyloučen¹⁵².

Myslím si, že z jazykového výkladu ustanovení vyplývá, že obsahuje-li rozhodnutí o rozvodu v poučení lhůtu např. 20 dnů (§ 204 odst. 2 věta první), je odvolání podáno včas i v případě, že je podáno v 19. den lhůty. Je-li však obsaženo nesprávné poučení, že odvolání

¹⁴⁵ Např. dle civilního řádu soudního (z. č. 113/1895 ř. z.) bylo odvolání přípustné proti rozsudku prvního stupně, naproti tomu proti usnesení bylo možné užít rekurs; zák. o řízení ve věcech občanskoprávních (z. č. 142/1950 Sb.) rozeznává také dva opravné prostředky – proti rozsudku soudu prvního stupně odvolání a proti usnesení stížnost. Srov. MAZANEC, Michal. Hlava první Odvolání (§ 201-227). In DRÁPAL, Ljubomír, BUREŠ, Jaroslav. *Občanský soudní řád: Komentář I, II*. Praha: C. H. Beck, 2009, s. 1588.

¹⁴⁶ § 201 o. s. ř.

¹⁴⁷ § 204 odst. 1 v souvislosti s § 159 o. s. ř.

¹⁴⁸ § 201 o. s. ř. ve spojitosti s § 202 o. s. ř.

¹⁴⁹ § 204 odst. 3 o. s. ř.

¹⁵⁰ O odvolání, o lhůtě k odvolání nebo o soudu, u něhož se podává.

¹⁵¹ O tom, že odvolání není přípustné.

¹⁵² § 204 odst. 3 o. s. ř. vylučuje v případě řízení o rozvod aplikaci § 204 odst. 2 věta druhá o. s. ř..

přípustné není (§ 204 odst. 2 věta druhá), není možné se v případě řízení o rozvod řídit tříměsíční lhůtou, kterou pro tyto případy stanovuje zákon, ale pouze lhůtou 15denní¹⁵³.

Subjektivní podmínka přípustnosti odvolání spočívá v tom, že odvolání může podat pouze osoba, které nebylo rozhodnutím soudu prvního stupně plně vyhověno, popř. které byla způsobena nějaká újma v právech¹⁵⁴. V praxi tak existují tři názorové proudy ohledně možnosti podání odvolání proti zamítavému rozsudku ze strany žalovaného. První má za to, že se žalobce může vzhledem k § 205 odst. 2 o. s. ř.¹⁵⁵ odvolat vždy. Podstata druhého spočívá v možnosti odvolání pouze tehdy, pokud v průběhu řízení před soudem prvního stupně dal žalovaný najevo, že rovněž nemá zájem na zachování manželství. Poslední z nich spočívá v názoru, že žalovaný není oprávněn proti zamítavému rozhodnutí podat odvolání nikdy.¹⁵⁶ Nejvyšší soud ve své judikatuře vyslovil názor, že žalovaný se může odvolat vždy bez ohledu na to, zda je žalobě vyhověno, či je zamítnuta¹⁵⁷. Mám za to, že toto rozhodnutí je reflexí politické doby, v níž vzniklo, a s názorem soudu se tak pro dnešní potřeby neztotožňuji. Nejvyšší soud uvádí, že „při rozhodování o návrhu na rozvod nejde nikdy jen o ochranu individuálních zájmů účastníků, ale vždy zároveň o posouzení věci z celospolečenského hlediska se zvláštním zřetelem na zájmy nezletilých dětí... Celospolečenský zájem nachází v řízení o návrhu na rozvod manželství svůj výraz především v rozhodnutí soudu o tomto návrhu a nikoliv v omezování oprávnění odpůrce podat odvolání proti rozsudku“¹⁵⁸. V případě řízení o rozvod, jak jej známe dnes, nejde o řízení nesporné, kde by bylo nutné zohledňovat také jiné než soukromoprávní zájmy účastníků. Vzhledem k tomu, že zájmy, které by přicházely v úvahu, tedy ochrana nezletilých dětí, jsou dostatečně chráněny jinými prostředky¹⁵⁹, není tato skutečnost argumentem. Navíc závěrem plynoucím z tohoto rozhodnutí Nejvyššího soudu je narušena rovnost mezi účastníky řízení, kdy odvolání vždy může podat pouze „odpůrce“. Nevidím důvod k rozdílnému zacházení mezi žalobcem a

¹⁵³ Srov. např. ŠÍNOVÁ, Renáta. Procesní zvláštnosti řízení o rozvod manželství. In FOGAŠ, Lubomír a kol. *Občianske právo - miesto a význam diela profesorov Plankovcov*. Bratislava: Vydavateľské oddelenie Právnické fakulty Univerzity Komenského, 2009. s. 211.

¹⁵⁴ Srov. DRÁPAL, Ljubomír. Hlava první - Odvolání (§ 201-227). In DRÁPAL, Ljubomír, BUREŠ, Jaroslav. *Občanský soudní řád: Komentář I, II*. Praha: C. H. Beck, 2009, s. 1598.

¹⁵⁵ Znění ustanovení § 205 odst. 2 o. s. ř. k 1. 1. 1981: „V odvolání je možno uvést nové skutečnosti a důkazy“.

¹⁵⁶ Rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 23. února 1982, sp. zn. Cpj 120/81

¹⁵⁷ Op. cit. č. 155: „V řízení o rozvod manželství je odpůrce oprávněn podat odvolání proti rozsudku soudu prvního stupně vždy bez ohledu na to, zda tímto rozsudkem bylo návrhu na rozvod manželství vyhověno, či nikoliv“.

¹⁵⁸ Tamtéž.

¹⁵⁹ Např. absolutní překážka rozvodu (§ 24 odst. 2 ZoR), relativní překážka rozvodu (§ 25 ZoR), oddělení řízení o úpravě poměrů nezletilých pro dobu po rozvodu dle § 176 o. s. ř. od řízení rozvodového atd.

žalovaným a myslím si proto, že je vhodné umožnit odvolání žalovanému pouze v případě, že mu není plně či částečně rozhodnutím vyhověno, stejně jako v případě žalobce¹⁶⁰.

Odvolání není vyloučeno ani co do části výroku o nákladech. Ačkoli zásadně platí, že v řízení o rozvod nikdo nemá nárok na náhradu nákladů, může se stát, že soud náhradu nákladů řízení přizná s přihlédnutím k okolnostem případu nebo poměrům účastníků. Je nutné rozlišovat termíny okolnosti případu a příčiny rozvratu manželství. Druhý z uvedených termínů je širší. Příčiny rozvratu manželství, které soud zjistil, musí být uvedeny v odůvodnění rozsudku. Tyto mohou současně odůvodnit také přiznání náhrady nákladů některému z účastníků. Může to vypadat, že v případě, že se účastník odvolá v části výroku ohledně nákladů řízení, soud může přezkoumávat všechny okolnosti týkající se současně výroku o rozvodu manželství. K tomuto závěru se však nedá přiklonit, protože v případě, že by tomu tak bylo, byl by snížen význam rozhodnutí jako celku, kdy hlavní důvod, proč bylo řízení vedeno a o čem mělo být rozhodnuto, je vyslovení rozvodu manželství, či zamítnutí žaloby.¹⁶¹ Správným závěrem proto je, že „v případě, že odvoláním je napaden výrok o nákladech řízení, aniž je napadán výrok o rozvodu manželství, nemůže odvolací soud znovu zjišťovat příčiny rozvratu manželství nebo zjištěné příčiny, na nichž spočívá pravomocný výrok o rozvodu manželství, nově hodnotit. To nevylučuje, aby se odvolací soud zabýval jinými dalšími okolnostmi případu, jež svou povahou mohou mít vliv na rozhodnutí o nákladech řízení ve smyslu ustanovení § 144 věta druhá o. s. ř.“¹⁶².

Navzdory tomu, že soud nemůže znovu přezkoumávat zjištěné příčiny rozvratu manželství, může zkoumat další okolnosti, které charakterizují poměry účastníků. Je tomu tak proto, že se jedná o okolnosti, které „zpravidla nemají žádný vliv na posuzování podmínek rozvodu manželství a příčin, které vedly k rozvodu manželství“¹⁶³.

Není-li odvolání podáno, je manželství rozvedeno dnem nabytí právní moci rozhodnutí¹⁶⁴. Tento okamžik je důležitý hned z více důvodů. Prvním z nich je nemožnost podat mimořádné opravné prostředky (viz níže). Dalším důvodem je určení rozhodného okamžiku pro platnost dohody o vypořádání společného jmění manželů¹⁶⁵ (dále jen „SJM“)

¹⁶⁰ MACKOVÁ, Alena. Odvolání. In WINTEROVÁ, Alena a kol. *Civilní právo procesní*. Praha: Linde Praha a. s., 2008, s. 470.

¹⁶¹ Rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 9. listopadu 1965, sp. zn. 5 Co 22/65.

¹⁶² Op. cit. č. 160.

¹⁶³ Tamtéž.

¹⁶⁴ Obecně platí, že v případě, kdy odvolání podáno je, ale dojde k jeho zpětvzetí, právní moc rozhodnutí nastane, jako by k odvolání nedošlo. Nicméně, toto neplatí pro rozhodnutí, kterým se vyslovuje, že se manželství rozvádí. (§ 222 o. s. ř.) V tomto případě nastane právní moc rozhodnutí až doručením usnesení o zastavení řízení.

¹⁶⁵ V případě, že je vypořádáváno a nezaniklo jiným způsobem.

v případě rozvodu dle § 24 ZoR, je totiž v rozporu s kogentní úpravou § 149 OZ, aby SJM bylo vypořádáno ještě před jeho zánikem, který nastává až zánikem manželství.¹⁶⁶ V případě, že by se tak stalo, byla by dohoda neplatná¹⁶⁷. K této otázce se také několikrát vyjádřily soudy, které toto stanovisko ve své konzistentní judikatuře potvrdily.¹⁶⁸

V případě rozvodu dle § 24a je situace trochu jiná. Dohodu lze platně uzavřít již v rámci řízení, dokonce je to podmínkou pro užití postupu dle § 24a ZoR, ale nabývá účinnosti až rozvodem manželství¹⁶⁹.

Mimořádné opravné prostředky

Cíl sledovaný mimořádnými opravnými prostředky spočívá v možnosti prolomení právní moci rozhodnutí, které nemůže obstát jako spravedlivé z důvodu své nesprávnosti, úplnosti, případně proto, že řízení, v němž bylo vydáno, trpí takovými vadami, které porušují elementární principy, na kterých řízení před soudem stojí.¹⁷⁰ V případě, že by prolomení právní moci umožněno nebylo, došlo by k protiústavnímu odepření práva na spravedlivý proces¹⁷¹. Vzhledem k tomu, že se o jedná značný zásah do právní jistoty, je úprava mimořádných opravných prostředků, na rozdíl od odvolání (kde platí zásada univerzality), velmi přísná.¹⁷²

Proti rozsudku o rozvodu manželství, který upravuje osobnostní poměry, jsou mimořádné opravné prostředky vyloučeny. Vzhledem k celkem jasné dikci zákona ani

¹⁶⁶ § 149 odst. 1 OZ: Společné jmění manželů zaniká zánikem manželství. Odstavec druhý říká, že “zanikne-li společné jmění manželů, provede se vypořádání, při němž se vychází z toho, že podíly obou manželů na majetku patřícím do jejich společného jmění jsou stejné. Každý z manželů je oprávněn požadovat, aby mu bylo uhrazeno, co ze svého vynaložil na společný majetek, a je povinen nahradit, co ze společného majetku bylo vynaloženo na jeho ostatní majetek. Stejně tak se vychází z toho, že závazky obou manželů vzniklé za trvání manželství jsou povinni manželé splnit rovným dílem.” Odstavec 3 uvádí mantinely vypořádání, když stanovuje, že při vypořádání se přihlídně především k potřebám nezletilých dětí, k tomu, jak se každý z manželů staral o rodinu, a k tomu, jak se zasloužil o nabytí a udržení společného jmění. Při určení míry přičinění je třeba vzít též zřetel k péči o děti a k obstarávání společné domácnosti.

¹⁶⁷ FRANCOVÁ, Marie, DVOŘÁKOVÁ ZÁVODSKÁ Jana. *Rozvody, rozchody a zánik partnerství*. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2010, s. 9.

¹⁶⁸ Srov. např. rozsudek Nejvyššího soudu 22 Cdo 1295/2007 ze dne 10. 4. 2008, rozsudek Nejvyššího soudu 30 Cdo 257/2001 ze dne 14. 6. 2001.

¹⁶⁹ Srov. nález Ústavního soudu ze dne 23. 3. 2005, sp. zn. I. ÚS 572/04. Říká, že SJM nelze účinně vypořádat již před zánikem manželství, neboť i v případě rozvodu dle § 24a ZoR „písemná smlouva s úředně ověřenými podpisy účastníků upravující pro dobu po tzv. nesporném rozvodu vypořádání vzájemných majetkových vztahů, práva a povinnosti společného bydlení a případnou vyživovací povinnost nabývá účinnosti až rozvodem manželství (příp. vkladem do katastru nemovitostí)“.

¹⁷⁰ Srov. DOLEŽÍLEK, Jiří. Hlava druhá - Žaloba na obnovu řízení a pro zmatečnost (§ 228-235I). In DRÁPAL, Ljubomír, BUREŠ, Jaroslav. *Občanský soudní řád: Komentář I, II*. Praha: C. H. Beck, 2009, s. 1598.

¹⁷¹ Srov. zejm. čl. 36 Ústavy, čl. 6 Evropské úmluvy

¹⁷² Srov. např. ustanovení jednotlivých mimořádných opravných prostředků, co se týká podmínek přípustnosti, důvodů, pro které mohou být podány, rozhodnutí, proti kterým mohou směřovat, jsou často taxativně vymezeny (např. § 228, § 229, § 241 atp.)

v doktríně v tomto směru nevznikají žádné spory.¹⁷³ Důvodem je silnější zájem na právní jistotě, než na individuální spravedlnosti. Což potvrdil také Ústavní soud v jednom ze svých nálezů¹⁷⁴, když vyjádřil, že v případě rozvodu manželství by se jednalo o nepoměrný zásah do právní jistoty. V opačném případě by se mohlo stát, že v období od právní moci rozsudku o rozvodu do podání mimořádného opravného prostředku uzavře jeden z účastníků nové manželství a úspěšné uplatnění mimořádného opravného prostředku by vedlo k vmanévrování druhého účastníka, který již uzavřel nový sňatek, do protiprávní situace¹⁷⁵. S tímto závěrem se plně ztotožňuji.

Dle ustanovení § 230 odst. 1 o. s. ř. je žaloba (jak na obnovu, tak pro zmatečnost) nepřípustná mimo jiné proti rozsudkům, kterými bylo vysloveno, že se manželství rozvádí. Ustanovení § 237 odst. 2 písm. b) o. s. ř. vylučuje přípustnost dovolání ve věcech upravených zákonem o rodině¹⁷⁶.

V souvislosti s prvně uvedeným bych ráda závěrem upozornila na skutečnost, že ustanovení § 230 vylučuje podání žaloby pouze proti rozsudku, jímž se rozvod vyslovuje. V případě, že půjde o rozsudek, sice v řízení o rozvod manželství, nicméně zamítavý, žaloby na obnovu a pro zmatečnost, při splnění ostatních podmínek, vyloučeny nejsou¹⁷⁷.

¹⁷³ Srov. HRUŠÁKOVÁ, Milana a kol. *Zákon o rodině. Komentář*. Praha: C. H. Beck, 2005, s. 85. FRANCOVÁ, Marie. Rozvod manželství (1. část). *Právo a rodina*, 2003, č. 4, s. 12. JONÁKOVÁ, Irena. Nesporný rozvod - procesní aspekty řízení. *Právo a rodina*, 2008, č. 8, str. 12.

¹⁷⁴ Nález Ústavního soudu ze dne 26. Července 2002, sp. zn. II. ÚS 465/02: „Respektování právní jistoty jako jednoho z atributů právního státu (čl. 1 Ústavy ČR) musí mít v případě posuzování ústavní stížnosti směřující proti pravomocnému soudnímu rozhodnutí o rozvodu manželství prioritu před principem spravedlivého rozhodování, jehož porušení stěžovatelka v ústavní stížnosti také namítla. Případná kasace napadených rozhodnutí o rozvodu manželství by znamenala zásah do principu právní jistoty, do té míry a s takovými možnými důsledky, že by v podstatě šlo o popření základního atributu právního státu, tj. principu právní jistoty. Z tohoto důvodu nebylo možno zkoumat, zda napadenými rozhodnutími bylo zasaženo do stěžovatelkou namítaných základních práv.“

¹⁷⁵ Srov. § 194 trestního zákoníku, v němž je zachycen trestný čin dvojího manželství, zní „kdo za trvání svého manželství uzavře manželství jiné...“

¹⁷⁶ S výjimkou dovolání proti rozsudku o omezení nebo zbavení rodičovské zodpovědnosti nebo pozastavení jejího výkonu, o určení (popření) rodičovství nebo o nezrušitelné osvojení.

¹⁷⁷ Srov. DOLEŽÍLEK, Jiří. § 230. In DRÁPAL, Ljubomír, BUREŠ, Jaroslav. *Občanský soudní řád: Komentář I, II*. Praha: C. H. Beck, 2009, s. 1209-1211.

Závěr

Na základě výše uvedených skutečností a závěrů je evidentní, že procesní úprava řízení o rozvod je v České republice roztržštěná a velmi nepřehledná, a to nejen pro širokou veřejnost, ale také hlavně pro veřejnost právní. Tato nepřehlednost je způsobena koncepcí jednotného, vnitřně nediferencovaného procesu, založené na socialistické ideologii¹⁷⁸, kdy stát sjednotil veškerá řízení a prohlásil zásadu materiální pravdy jako vedoucí princip, aby odůvodnil ingerenci státních zásahů i do čistě soukromoprávních vztahů.

Pokud pohlédneme na právní úpravu rozvodu a řízení o rozvod jako celek, nelze jednoznačně určit, zda se jedná o řízení sporné, či nesporné. V nesporných řízeních je nutné zohlednit nejen soukromoprávní zájmy, ale také zájmy celé společnosti (dnes zejména zájem na právní ochraně slabších, např. nezletilých dětí). Nicméně manželství je dle mého názoru čistě soukromoprávním vztahem mezi manžely, tudíž se o nesporné řízení spíše nejedná. Pokud ovšem pohlédneme na právní úpravu rozvodu a řízení o něm s ohledem na jednotlivé typy rozvodu (dle § 24, 24a a 24b ZoR), je pohled na povahu jednotlivých řízení jasnější. Rozvod dle § 24 ZoR je spíše řízením sporným, kdežto rozvod dle § 24a ZoR, který je postaven zejména na dohodě manželů, se kloní spíše na stranu řízení nesporného. Minimalistickým řešením by proto bylo vyčlenit alespoň úpravu řízení o rozvod dle § 24a ZoR.

Nicméně si myslím, vzhledem k problémům rozebraným v jednotlivých kapitolách, že rozvodové řízení je natolik specifické, že by si zasloužilo svou zvláštní procesní úpravu, a to buď v samostatné části v občanském soudním řádu, nebo dokonce v samostatném zákoně. Toto vyčlenění by vedlo k celkovému zpřehlednění občanského soudního řádu, neboť by došlo k odstranění jednotlivých výjimek typických pro řízení o rozvod. Došlo by tak opět k ucelení úpravy sporného řízení, které je těmito výjimkami narušováno. Osobně se přikláním k druhému ze zmíněných řešení, tzn., k vyčlenění úpravy do samostatného zákona. A to jednak z důvodu již zmíněného zpřehlednění právní úpravy v zájmu právní jistoty, ale také vzhledem k historickým souvislostem, kdy na území českého státu jako republiky¹⁷⁹ bylo

¹⁷⁸ Kdy události roku 1948 vedly ke zrušení dosavadní úpravy a jejímu nahrazení zák. č. 142/1950 Sb., o řízení ve věcech občanskoprávních, s odchylkami pro rozvod manželství (§§ 230 – 234). Nicméně až zák. č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, zvláštní úpravu ve věcech manželských nepřevzal a zahrnul ji do regulace jednotného civilního procesu. Vzhledem k nemožnosti ignorovat povahu rozvodového řízení zůstaly odchylky rozvodového řízení zachovány v podobě výjimek z relevantních ustanovení.

¹⁷⁹ Míňeno od vzniku samostatné Československé republiky v roce 1918.

řízení sporné¹⁸⁰ a nesporné¹⁸¹ odděleno, a v určitém období byla dokonce vyčleněna procesní úprava ve věcech manželských¹⁸² do zvláštního zákona.

De lege ferenda bych doporučila vytvoření samostatné úpravy rozvodového řízení ve zvláštním zákoně se zachováním vztahu zvláštního k obecnému, tedy k občanskému soudnímu řádu, čímž by se předešlo obsolentnímu opakování pravidel platných jak pro rozvod, tak pro sporné řízení obecně. Zákonodárce by se mohl inspirovat například v Německu, kde bylo řízení ve věcech rodinných a ve věcech nesporného soudnictví v roce 2008 vyčleněno do zvláštního zákona^{183, 184}.

V případě, že by se zákonodárce de lege ferenda rozhodl pro zachování současné právní úpravy, navrhovala bych vzhledem k ne zcela jasné povaze rozvodového řízení vyčlenit jeho úpravu do samostatné hlavy.

Dále by bylo vhodné upravit, či zavést ustanovení definující účastníky řízení o rozvod jako „manželé“, a to v zájmu jednotné terminologie s některými dalšími řízeními v manželských věcech.¹⁸⁵

Co se týká žaloby o rozvod manželství, je důležité do budoucna vytvořit procesní úpravu pro instituty zavedené zák. č. 91/1998 Sb., kterým byl novelizován zákon o rodině. Jedná se zejména o procesní odraz institutu připojení se k žalobě druhým manželem, určení ke kterému okamžiku musí být splněny lhůty, např. lhůta jednoho roku, po jehož dobu muselo trvat manželství, zda k podání žaloby o rozvod, nebo až k okamžiku vydání rozhodnutí ve věci samé. Navzdory tomu, že náprava těchto nedostatků byla vykrytalizována praxí a soudní judikaturou, je v zájmu právní jistoty tyto praktické aspekty také právně zakotvit.

Negativní podmínka řízení, neboli překážka ne bis in idem, je v řízení o rozvod manželství v zásadě vyloučena, proto aplikace souvisejících ustanovení nečiní větší potíže.

Bylo by vhodné se také zaměřit na zpřesnění úpravy aplikace § 115a o. s. ř., kdy i v současné době není jednotný názor na to, zda může být manželství rozvedeno bez přítomnosti

¹⁸⁰ Zák. 113/1895 ř. z., o soudním řízení v občanských rozepřích právních (civilní řád soudní)

¹⁸¹ Upraveno dvěma kodexy. První upravoval hmotněprávní aspekty – Nesporný patent, č. 208/1854. Druhý se zaměřil na procesní stránku – zák. č. 100/1931 Sb., o základních ustanoveních soudního řízení nesporného.

¹⁸² Nařízení č. 283/1897 ř. z., o řízení ve sporných věcech manželských.

¹⁸³ Gesetz über das Verfahren in Familiensachen und in den Angelegenheiten der freiwilligen Gerichtsbarkeit (FamFG)

¹⁸⁴ Tato úprava je velmi propracovaná. (Srov. např. Obsahuje jednak ustanovení platná pro všechna řízení (Buch 1, Allgemeinteil), tak ustanovení zvláštní platná pro jednotlivá řízení. V případě řízení o rozvod jde o §§ 121 – 150 FamFG (Buch 2, Abschnitt 2, Unterabschnitt 1). V případě FamFG je vztah k Zivilprozessordnung (obecnému procesnímu předpisu), vztah speciálního k obecnému. Dostupné na: Gesetz über das Verfahren in Familiensachen und in den Angelegenheiten der freiwilligen Gerichtsbarkeit (FamFG) [on-line]. Bundesministerium der Justiz. [cit. 6. 3. 2012]. Dostupné na: < <http://www.gesetze-im-internet.de/famfg/BJNR258700008.html>>

¹⁸⁵ Řízení o neplatnost manželství a řízení o určení, zda tu manželství je, či není.

účastníků. Dle mého názoru je v zájmu rychlosti a hospodárnosti vhodné zakotvit možnost provést řízení bez nařízení jednání v případě rozvodu dle § 24a ZoR.

Co se týká dokazování, domnívám se, že možnost soudu nařídit výslech účastníků bez jejich souhlasu je správným krokem. Tato tvrdost oproti ostatním sporným řízením je vyvážena tím, že účastník nemůže být stíhán pro křivou výpověď. Nebylo by to ani možné, neboť každý z manželů hájí své zájmy a vnímá skutečnost subjektivně.

Ustanovení ohledně klidu řízení (§ 110 a násl. o. s. ř.) nevyvolávají zásadnější problémy. Úprava zaplacení soudního poplatku a jeho vracení (zákon o soudních poplatcích), příprava jednání a vyloučení aplikace prostředků k urychlení řízení (rozsudek pro uznání, pro zmeškání) apod. je dle mého názoru vhodná, neboť i v současnosti stále trvá zájem na ochraně manželství jako nejzákladnější jednotky společnosti.

Stejně tak se ztotožňuji s úpravou vyloučení principu úspěchu ve věci v případě náhrady nákladů, neboť ani jeden z manželů nemá výhradní právo žalovat o rozvod. Aktivní věcná legitimace je za splnění dalších zákonných podmínek dána u obou z nich.

V případě rozhodnutí ve věci samé rozsudkem bych navrhla stanovit relevantní poučovací povinnost soudu s ohledem na novelu¹⁸⁶ zákona o občanských průkazech podle toho, zda rozvedení manželé v občanském průkazu mají údaj o osobním stavu, či nikoli.

K procesní úpravě odvolání jako jediného možného opravného prostředku bylo vyjudikováno, že „odpůrce“ (v našem případě žalovaný) může podat odvolání vždy bez ohledu na to, zda jeho zájmům bylo konečným rozhodnutím plně vyhověno, či nikoliv. Toto rozhodnutí bylo vydáno v roce 1981 a k dané problematice se Nejvyšší soud již následně nevyjadřoval. S tímto názorem rezolutně nesouhlasím, neboť je silně porušena zásada rovnosti uplatňovaná v civilním procesu. Žalobci toto široké pole pro možnost podání odvolání dáno není. Myslím si, že by bylo vhodné v úpravě odvolání zdůraznit i pro řízení o rozvod pravidlo, že se může odvolat pouze osoba, které nebylo alespoň částečně vyhověno, a to jak v případě žalobce, tak žalovaného.

Mimořádné opravné prostředky jsou v rozvodovém řízení vyloučeny. Ústavní soud uvedl, že právní jistota je v tomto případě zájmem převyšujícím nad individuální spravedlností, s čímž plně souhlasím, protože v případě opaku by úspěšně uplatněný mimořádný opravný prostředek vedl k nezměrným, právem neošetřeným obtížím v případě, že by již jeden z rozvedených manželů uzavřel další manželství. Tuto úpravu proto považuji za adekvátní k danému stavu právního řádu ČR.

¹⁸⁶ Zák. č. 424/2010 Sb.

Použitá literatura

Monografie

- DRÁPAL, Ljubomír. *Občanský soudní řád: komentář*. Praha: C.H. Beck, 2009. 3343 s.
- FIALA, Josef. *Historický vývoj některých procesních principů, zásad a institutů civilního procesu*. Acta universitatis Carolinae, 1974. 102 s.
- FOGAŠ, Lubomír a kol. *Občianske právo - miesto a význam diela profesorov Plankovcov*. Bratislava: Vydavateľské oddelenie Právnické fakulty Univerzity Komenského, 2009. 278 s.
- FRANCOVÁ, Marie a Jana DVOŘÁKOVÁ ZÁVODSKÁ. *Rozvody, rozchody a zánik partnerství*. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2010. 248 s.
- HAMULÁKOVÁ, Klára. *Zásada koncentrace řízení a její uplatnění v civilním soudním řízení*. Praha: Leges, 2010. 191 s.
- HORA, Václav. *Československé civilní právo procesní*. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2010. 988 s.
- HRUŠÁKOVÁ, Milana. *Manželství a paragrafy: manželé a právo, vzájemná práva a povinnosti manželů, společné jmění manželů, manželé a bydlení, pracovní právo, sociální zabezpečení, daně, trestní právo*. Praha: Computer Press, 2000. 83 s.
- HRUŠÁKOVÁ, Milana. *Rozvod a paragrafy: Jak rozvodové řízení probíhá, majetkové vztahy a jejich vypořádání, komu svěřit dítě, výše výživného na dítě*. Brno: Computer Press, 2003. 103 s.
- HRUŠÁKOVÁ, Milana. *Zákon o rodině: Komentář*. Praha: C. H. Beck, 2009. 558 s.
- KINDL, Milan, DVOŘÁK, Jan. *Pocita Martě Knappové k 80. narozeninám*. Vyd. 1. Praha: ASPI, 2005, 472 s.
- STAVINHOVA, Jaruška, HLAVSA, Petr. *Civilní proces a organizace soudnictví*. Brno: Doplněk, 2003. 660 s.
- STEINER, Vilém. *Základní otázky občanského práva procesního*. Praha: Academia, 1981. 365 s.
- ŠÍNOVÁ, Renáta. *Řízení ve věcech rodinněprávních v České republice, Slovenské republice a Německu a jejich aktuální problémy: jak rozvodové řízení probíhá, majetkové vztahy a jejich vypořádání, komu svěřit dítě, výše výživného na dítě*. Praha: Leges, 2010, 362 s.
- ŠIŠKOVÁ, Naděžda. *Dimenze ochrany lidských práv v Evropské unii*. Praha: Linde, 2008, 255 s.
- ŠTAJGR, František. *Některé teoretické otázky civilního práva procesního*. Acta Universitatis Carolinae, 1969.

WINTEROVÁ, Alena. *Civilní právo procesní*. Praha: Linde, 2008, 751 s.

ZOULÍK, František. Řízení sporné a nesporné jako druhy civilního procesu. Praha: Academia, 1969, 166 s.

Odborné články

DRÁPAL, Ljubomír. Příprava jednání a projednání věci samé ve sporném řízení před soudem prvního stupně po novele občanského soudního řádu: Mimořádná příloha. *Právní rozhledy*. 2002, č. 5.

FRANCOVÁ, Marie. Rozvod manželství (2. část). *Právo a rodina*, 2003, č. 5, s. 9–12.

HADERKA, Jiří. K čemu vede nedokonalá právní úprava u § 24a zákona o rodině. *Právní praxe*, 1999, č. 7

HADERKA, Jiří. K některým dalším poznatkům z aplikace § 24a zákona o rodině. *Právní praxe*, 1999, č. 9.

HADERKA, Jiří. Rozvod a rozvodové řízení od účinnosti zákona č. 91/1998 Sb. *Právní praxe*. 1998, č. 6.

HRUŠÁKOVÁ, Milana, NOVÁK, Tomáš. Tzv. nesporný (smluvený) rozvod a mediace. *Bulletin advokacie*, 1999, č. 5.

JONÁKOVÁ, Irena. Nesporný rozvod - procesní aspekty řízení. *Právo a rodina*, 2008, č. 8.

KOVÁŘOVÁ, Daniela. Jak psát žalobu o rozvod. *Právo a rodina*. 2006, č. 8.

KRÁLÍK, Michal. Zamyšlení nad některými novelizovanými ustanoveními zákona o rodině z pohledu soudní praxe. *Právní rozhledy*. 1999, č. 7.

NYKODÝM, Jiří. Novela zákona o rodině č. 91/1998. *Bulletin advokacie*, 1999, č. 8.

SMOLÍK, Petr. Hromadné žaloby – současnost a výhledy české právní úpravy. *Právní fórum*, 2006, č. 11.

SVOBODA, Karel. Jak vyzrát na „nespory“. *Právní fórum*, 2007, č. 4.

SVOBODA, Karel. Zamyšlení nad povahou řízení o rozvod manželství. *Jurisprudence*. 2001, č. 2.

WINTEROVÁ, Alena. Hromadné žaloby (procesualistický pohled). *Bulletin advokacie*, 2008, č. 10.

WINTEROVÁ, Alena. Přípravné jednání v civilním soudním řízení. *Právní fórum*. 2009, č. 6.

Právní předpisy

Ústavní zákon č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky, ve znění pozdějších předpisů
Usnesení předsednictva ČNR č. 2/1993 Sb., o vyhlášení Listiny základních práv a svobod jako součásti ústavního pořádku České republiky, ve znění pozdějších předpisů
Zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů
Zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů
Zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů
Zákon č. 133/2000 Sb., o evidenci obyvatel a rodných číslech a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů
Zákon č. 328/1999 Sb., o občanských průkazech, ve znění pozdějších předpisů
Zákon č. 262/2006 Sb., zákoník práce, ve znění pozdějších předpisů
Zákon č. 257/1992 Sb., o soudních poplatcích za řízení u Nejvyššího soudu České a Slovenské Federativní Republiky a u vojenských soudů, ve znění pozdějších předpisů
Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů
Zákon č. 115/2006 Sb., o registrovaném partnerství a o změně některých souvisejících zákonů, ve znění pozdějších předpisů
Zákon č. 119/1990 Sb., o soudní rehabilitaci, ve znění pozdějších předpisů
Zákon č. 430/1990 Sb., o zmírnění následků některých majetkových křivd, ve znění pozdějších předpisů
Zákon č. 229/1991 Sb., o úpravě vlastnických vztahů k půdě a jinému zemědělskému majetku
Zákon č. 142/1950 Sb., o řízení ve věcech občanskoprávních
Zákon č. 100/1931 Sb., o základních ustanoveních soudního řízení nesporného
Zákon č. 113/1895 Ř. z., civilní řád soudní
Nařízení č. 283/1897 Ř. z., o řízení ve sporných věcech manželských
Dvorský dekret č. 1595/1819 Soud., o řízení ve věcech manželských
Císařský patent č. 208/1854 Ř. z., kterým se uvádí nový zákon o soudním řízení v nesporných právních věcech

Soudní judikatura

Nález Pléna Ústavního soudu ze dne 11. ledna 2005, sp. zn. Pl. ÚS 37/07
Nález Ústavního soudu ze dne 23. března 2005, sp. zn. I. ÚS 572/04
Usnesení Ústavního soudu ze dne 26. července 2002, sp. zn. II. ÚS 465/02

Směrnice pléna Nejvyššího soudu z 18. prosince 1967, sp. zn. Pls 6/67 (V/1968)
Rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 9. listopadu 1965, sp. zn. 5 Co 22/65 (Pls 4/66)
Rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 4. března 1966, sp. zn. 5 Cz 7/66 (R 65/66)
Rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 28. listopadu 1969 sp. zn. 1 Cz 55/69 (R 87/70)
Rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 2. listopadu 1993, sp. zn. Cdof 4/92 (R 13/1993)
Rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 14. června 2001, sp. zn. 30 Cdo 257/2001
Rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 10. dubna 2008, sp. zn. 22 Cdo 1295/2007
Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 9. září 2005, sp. zn. 26 Cdo 240/2005
Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 10. října 2006, sp. zn. 26 Cdo 2240/2006
Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 23. července 2007, sp. zn. 28 Cdo 1287/2007
Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 31. ledna 2008, sp. zn. 33 Odo 1547/2005
Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 31. července 2008, sp. zn. 26 Cdo 2269/2008
Stanovisko Nejvyššího soudu ze dne 10. května 1981, sp. zn. Cpj 228/81
Stanovisko Nejvyššího soudu ze dne 23. února 1982, sp. zn. Cpj 120/81 (R 21/1982)
Rozsudek krajského soudu v Ústní nad Labem ze dne 7. prosince 1966, sp. zn. 6 Co 447/66
(R 77/1967)

Internetové zdroje

Rozvodovost [online]. Český statistický úřad, 2008 [cit. 28. února 2012]. Dostupné na:
<<http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/rozvodovost>>.

Gesetz über das Verfahren in Familiensachen und in den Angelegenheiten der freiwilligen Gerichtsbarkeit (FamFG) [on-line]. Bundesministerium der Justiz. [cit. 6. 3. 2012]. Dostupné na: <<http://www.gesetze-im-internet.de/famfg/BJNR258700008.html>>

Shrnutí (Summary)

Procesní zvláštnosti řízení o rozvod manželství

Tato diplomová práce se soustředí na procesní zvláštnosti řízení o rozvod manželství. Podle občanského soudního řádu je rozvod považován za řízení sporné, pro které je typické zahájení řízení k návrhu zvanému žaloba, aplikace dispozičního principu a označování účastníků jako žalobce a žalovaný. Navzdory specifické povaze tohoto řízení občanský soudní řád neobsahuje samostatnou úpravu.

V případě rozvodového řízení zákonodárce ale reflektuje tuto specifickou povahu řízení a jako tento odraz vytváří výjimky z relevantních ustanovení. Na základě těchto výjimek vyvstává mnoho otázek nad jednotlivými instituty řízení a také nad jeho samotnou povahou.

Cílem této práce je zjistit, zda právní úprava řízení o rozvod je dostatečná nebo by bylo vhodnější ji vyčlenit do samostatné části občanského soudního řádu či samostatného zákona, který by se zaměřoval na řízení v rodinně právních věcech včetně rozvodu. Tato práce obsahuje jednak vyhledání problematických bodů jednotlivých institutů řízení o rozvod, ale také jejich právní výklad.

The procedural specifics of the divorce proceedings

This diploma thesis focuses on procedural features of divorce proceedings. Pursuant to the Civil Procedure Code divorce is considered as contentious proceeding for which is typical initiation of proceedings with motion called action, application of disposition principle and labelling participants as plaintiff and defendant. In spite of very specific nature of divorce proceedings Civil Procedure Code does not contain selfstanding regulation.

In case of divorce proceedings legislator has also reflected specific nature of the divorce proceedings and created exceptions to the relevant provisions as a result of this reflection. Because of these exceptions many questions about the individual institutes of divorce proceedings and nature of the proceeding itself have arisen.

Aim of this thesis is to analyze if the legislation of divorce proceedings is sufficient or if it would be more appropriate to allocate this legislation in to the special part of the Civil Procedure Act or even in to a special law dedicated to family proceedings including divorce proceedings. This thesis consists of searching problematic points of individual institutes of divorce proceedings and their interpretation.

Seznam klíčových slov v českém a anglickém jazyce

Klíčová slova v českém jazyce

Rozvod, rodinné právo, právo civilního procesu, zákon o rodině, občanský soudní řád, sporné a nesporné řízení, manželství, manželé, rozvod, rozvodové řízení, definice účastníků, zahájení řízení návrhem/bez návrhu, zásada dispoziční, specifická povaha řízení o rozvod.

Key words in English

Divorce, family law, civil procedure law, the Family Act, Civil procedure act, contentious and non-contentious proceedings, marriage, spouses, divorce, divorce proceedings, definition of the participation, to commence the proceedings with/without any motion, disposition principle, specific nature of divorce proceeding.